YENİ YÜZYIL KİTAPLIĞI

Türkiye'de alevilik

Türkiye'nin Sorunları Dizisi-15

21. Yüzyıl'ın eşiğindeki Türkiye, eğer temel sorunlarını halletmezse 20. Yüzyıl'da kalmaya mahkum olacak. Dünyanın giderek küçüldüğü, teknoloji ve iletişim ağlarının devleşip sıklaştığı günümüzde, Türkiye'nin demokrasiden ekonomiye, siyasetten eğitime, kültürden dine uzanan bir dizi konuda acil ve sağlıklı çözümlere ihtiyacı var.
Bu noktada bilginin vazgeçilmezliği, kişisel formasyonun yanı sıra aktif ve çağdaş birey olmanın gerekliliği bakımından da ortaya çıkıyor.
2000'li yıllara çok az kala, artık en büyük ve temel sermaye olarak kabul edilen bilgi, toplumsal değişimin ve daha iyi yaşamanın motor gücü.
Yeni Yüzyıl'ın sunduğu "TÜRKİYE'NİN SORUNLARI" dizisi, en canalıcı gündem maddelerini uzmanları tarafından hazırlanmış kitaplarda biraraya getirdi.

Yeni Yüzyıl Kitaplığı

Emlak Bank'ın katkılarıyla

TÜRKİYE'NİN SORUNLARI DİZİSİ- 15

TÜRKİYE'DE ALEVİLİK

KUTLUAY ERDOĞAN

YENİ YÜZYIL
KİTAPLIĞI

Emlak Bank'ın katkılarıyla

SUNU

Anadolu insanının sürdürdüğü yaşam düzenini, toplum hayatına renk katışını, eğlencesini, inançlarını ve adetlerini araştırırken bunların günümüz kültürüne katkısına da merak ederiz. Bu nedenle, geçmişin sosyal yapısını anlamadan, günümüzü gözlemeden geleceğe yönelik sonuçlar çıkarmak da zorlaşır.

Bu meraklı arayış içinde insan, bilinmesinde zorlandığı "İlahi Gücü" arar oldu. Anadolu insanı da bu arayış içinde Tanrısal güçleri ve sıfatları doğada çokça gördü. Bu güçlerin etkisinde kalması ile çok tanrılı bir inanç mozayiği ortaya çıktı. Çok tanrılı din inançlı Anadolu halkı mabetlerinin duvarlarını dini-mitolojik fresklerle süsledi. Bundandır ki Hititler dönemi Anadolusu "Bin Tanrı İli" olarak bilinir.

Öte yandan tasavuftan amaç nefsin öldürülerek, ilahi aşka vasıl olmak ve içtenlikle bağlanmaktır. Bu aşka kavuşmak için ibadetle Allah'a yalvarmak ve niyaz etmektir. Bu düşünce akımına Pir-i Türkistan namı ile bilinen Hoca Ahmet Yesevi öncülük etti. 11. ve 13. yüzyıl boyunca Anadolu'ya geçen Türk boyları bu inançları Anadolu'ya taşıdılar.

Anadolu'ya özgü tarikatlaşan bu ocakların uzantısını oluşturduğu Aleviliğin doğru incelenmesi gerekmektedir.

İşte eğitimci-yazar Kutluay Erdoğan "Türkiye'de Alevilik" kitabında Alevi inançlı Oğuzlar'dan günümüze, bir inanç kaynağı olarak ibadet ve törenleriyle Bektaşiliği de göz ardı etmeyerek Türkiye'de Aleviliği inceliyor.

YENİ YÜZYIL

Alevi İnançlı (Oğuzlar) Türkmenler

Sade ve basit bir hayat yaşayan Asya halkı, töresi gereğince kendisini şiirlerle duyurdu. İslamiyetin Asya'ya yayılmaya başladığı bu dönemde şairler birbirine benzer şiirler okuyarak, kopuzları ile seslendirerek toplumların arzularını dile getirirlerdi.

Ozanlar oba oba dolaşırlar ve bütün toplantılarda aranırlardı. Bu ozanlar eski kahramanlık günlerini menkibeleştirerek çalıp çağırırlar ve böylece topluma ait gelenek ve görenekleri canlı tutarlardı. XI. ve XIII. asırlardan itibaren Anadolu'ya gelen göçebe ve yarı göçebe topluluklar aynı törelerini burada da sürdürdüler. Hislerini, sevinç ve tasalarını şiirlerle açıkladılar. Kopuz yerine saz çalarak, dinsel şiirler okuyanlara "Hak Aşığı" adını verdiler. Bu aşıkların büyük çoğunluğunun Türkmen-Oğuz geleneğini sürdüren Alevi-Bektaşi olan kesimden çıktığı görülür. Yunuslar, Aşıkpaşalar, Dertliler ve Pir Sultan gibi ozanlar, Müslümanlığı kabul etmekle birlikte gelenek ve göreneklerini diri tuttular. Bayramlarda, matemlerde ve "Ayini Cem"lerde çalıp söyleyerek, Horasan'dan Anadolu'ya geldiklerini bugünmüş gibi ifade ederek geçmişi yaşattılar. Geleneklerini titizlikle koruyan Türkmenler eski inançlarından fazla bir şey kayıp etmeden Müslümanlığı kabul ettiler. İslamiyetin benimsenmesi sürecinde Türkler, savaşçı oldukları kadar, şiirle de ifade ettikleri ince ruh yapılarının bütün güzelliklerini ve zenginliğini İslamiyet içinde geliştirdiler.

Horasan, eski medeniyetlerin yoğunlaştığı bir yerken, İslamiyetle birlikte tasavvuf akımının da merkezi durumuna geldi. Horasan şehirleri mutasavvıf dervişlerle dolup taşmaya başladı. Piri Türkistan namı ile bilinen Hoca Ahmet Yesevi Türk-İslam düşünürlerinin önderi oldu. Okuduğu dinsel şiirler (Hikmetler) dilden dile dolaştı. Halifeler ve müritler yetiştirdi. XIII. asır içinde

vuku bulan Moğol baskısı sonucu Anadolu'ya büyük göçler oldu. Böylece Yesevi dervişleri Türk tasavvufunu Anadolu'da yaydılar. Asya Yeseviliği ile Anadolu Aleviliği de böylece bütünleşmiş oldu.

Kelime Anlamı ve İnanç Kaynağı olan Alevilik

Arapça dil kaidelerine göre "Alevi" kelimesi Hz. Ali'yi sevmek ve taraftan olmak anlamında ifade edilmiştir. Farsça ve Arapça yer ve özel isimlerin sonuna gelen uzatmalı olan (i) nisbet eki "o yöreli" veya "ona mensup" anlamını; örneğin Horasani (Horasanlı) gibi; özel isimlerin sonuna gelirse "taraftar anlamını", örneğin; Bektaşi (Bektaş yanlısı) anlamını verir. Eğer özel isimlerin sonu sesli harflerle biterse: Mevlevi (Mevlana yanlısı) Mevlana tarikatından, Alevi de Ali yanlısı anlamında, Ali'yi seven, sayan ve taraftar olmak anlamında kullanılmıştır.

Hz. Muhammed'in ölümü sonucunda, hilafet sorunu nedeniyle Müslümanlar arasında bölünmeler oldu. Hilafetin Ali'ye vasiyet edildiği iddiasında olanlar ayrı bir taraf oluşturdular. Halife Ebu Bekir, Ömer ve Osman karşısında yer alan gruba Ali tarafları anlamında "Şia" veya "Alevi" dendi. Bu akım Alevilik şeklinde Türkler arasında ifade edilmiştir.

Alevilik bazı yörelerde sevmek ve taraf olmaktan da ileri gidilerek, eski Şamanlık, Batinilik, Maniheistlik ve diğer Hint inanışlarının etkisi ile tanrılaştırma noktasına kadar varmıştır. Tanrılaştırma olayını gelenekçi göçebe halk sözlü kültürünün de etkisi ile Hallac-ı Mansur gibi mutasavvıfların düşüncelerini basitçe değerlendirerek ("Vahdet-i Vücud" felsefesini) yorumlamalarından kaynaklanmıştır. Şeyh Bedreddin'in "Varidat" adlı eserinden bir örnek verecek olursak; "Peygamberlerin söylediklerinin gerçek diğer anlamlarını dinleyenler bilgi derecelerine göre düşünebilirler. Arifler gerçeği bilir. Mesela bir kişiye şunu yaparsan sana nurdan iki kuş verilecektir dendiğinde; arifler bu iki kuşla ilim ve hünerin kastedildiğini bilirler. Halbuki dinleyenler alelade kişilerin bildiği anlama geldiğini sanırlar. Bu doğru değildir."

Ali sevgisi içinde Ehl-i beyt sevgisi vardır. Bu kelime ev halkı anlamında kullanılırken, Alevilerde ise ev halkından amaç Hz.Muhammed'in ailesi anlamında kullanılmıştır. Bu ocak; Hz. Muhammed, damadı ve amca oğlu Ali, sevgili kızı Fatma, torun-

ları Hasan ile Hüseyin'den oluşmaktadır. Peygamber bu 65ocaklıları şevkatle himaye ederdi. Al-i Aba veya Peygamber'in abası altında beş kişi anlamında kullanılırken, halk ve bazı ozanlar bunu "Ali" şeklinde de kullanmışlardır. Ali taraftarları, "Bende-i Al-i Aba" deyimini, Hz.Muhammed'in şefkatle abası altına aldığı soyunun kölesi anlamında Alevi-Bektaşi edebiyatına geçmiştir. Bu deyim Peygamber soyunun kulu kölesi anlamında "Abdal" kelimesi ile de ifade edilmiştir. "Abd" kul ve köle anlamındadır. Aynı zamanda Ali'nin kulu kölesi şeklinde düzyazı ve şiirlerde yer almıştır. Yine Alevi-Bektaşilerce kullanılan "Pençe-i Al-i Aba": Hz. Muhammed, Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin adları sağ elin parmakları ile ifade edilerek levhalara da resmedilmiştir. Bektaşi babası İkrar ceminde talibin sırtına üç defa "Allah-Muhammed-Ali" diyerek vururken, o niyetle sağ elini kullanır. Ehl-i beyt'i sevenlere "Güruh-i Naci" adı da verilir. Naci, Hz. Muhammed'in adlarından biridir.

Aleviler Ehl-i beyt'i sevenler ve sevmeyenler diye ayırırlar. Sevenleri "Tevella", sevmeyenlerden de nefret edip, onları lanetlemeye "Teberra" adını verirler. Bu örneklere nefeslerde rastlanmaktadır. Örneğin: Al-i Ali'yi eyle tevelli/Sevmeyene sen söyle teberri. Cem'de dedenin talibe; "Muhammed-Ali'nin ve Ehl-i beyt'inin sevdiğini sevip tevella, sevmediğini sevmeyip teberra ettin mi?" diye ikrar verirken tekrar ettirilir. Bu tekrar ettirilen sözleri tutmayanlar sözünden dönmüş olur. Bu deyimlere dayalı olarak sevmek ve lanet okumak Alevilerce ölçü olmaktadır. Alevilik bir anlamda da Hz. Muhammed'in soyunu seveni seven, sevmeyeni ve canlarına kastedeni lanetleyen bir inanç kaynağıdır. Sünni mezheplere sahip büyük çoğunluğa da aynı sevgiyi beslerler. Sünni iki mezhepten İmam Ebu Hanifi ile Maliki, Ehl-i Beyt taraftarı olarak Emevi ve Abbasi iktidarlarına karşı direnmişlerdir. Ehl-i beyt aleyhine fetva vermedikleri için dövülmüşler, hapsedilmişlerdir. İmam Azam, İmam Cafer üs Sadık'a karşı tavır alarak fetva vermediği için her gün hapiste sopalanarak öldürülmüşlerdir. Bu olayları Aleviler üzüntü ile anlatırlar.

İslam'da İlk Ayrılıklar

Hz. Muhammed'in ölümü ile kim halife olacak tartışması sahabi arasında sorun olur. Cenaze kalkmadan hilafet tartışılır duruma getirilir. Halbuki "Allah kendisine iman eden kullarına

birbirlerinden ayrılmamalarını, hep birlik, hep kardeş olmalarını emretti." Bu emirleri Hz. Muhammed hadisleri ile de defalarca açıkladı. Ama Müslümanlar, İslamiyetten önceki çıkar, kin ve husumetlerini yeniden harekete geçirerek bölük bölüm oldular. Allah'ın emirlerine karşı gelerek asırlarca birbirlerini boğazladılar. Hatta daha da ileri giderek gayr-ı müslimlerle bir olup saldırdılar. Böylece Allah'ın emri ve Peygamber'in vasiyeti unutuldu. Ölümü ile sindikleri yerlerden çıkarak harekete geçtiler. Halifelik Ali'nin hakkı idi iddiasında olanlar Ali'nin etrafında toplandılar. Ali ise İslamda parçalanma olmasın diye her üç halifeye de biat etti. Ali'nin halifeliği ise fitnenin had bir safhaya geldiği zamana rastlar. Ali'nin halifeliğinin gecikmesi İslamiyet için telafisi imkansız zararlar vermiştir. Bir gün Ali'ye sorarlar, fitne zamanınızda neden arttı diye, o da "Benim Ali gibi bir destekcim yok da ondan" diye cevapladı.

Hz. Muhammed'in ölümünden sonra İslam toplumu iki büyük gruptan oluşuyordu. Bunlardan biri, dini inanç ve düşünce yönünden İslam ilkelerine içtenlikle bağlı olanlar. Bunlar Peygamberin yakınları, gönülden inananlarıydı. Diğer grup ise, İslamiyeti zorda kaldıkları için veya ilerde çıkarlarının olabileceğini düşünenlerden oluşmaktaydı. Hz. Muhammed'in "Münafık" olarak tanımladığı bu kişiler, İslamiyeti devlet gücü olarak görüyorlar, gelecekte mal, servet ve mevkilere geçmek için her yolu meşru sayıyorlardı.

Hz.Muhammed'in ölümüyle doğan boşluk ve bir dereceye kadar görülen şaşkınlık ortamı içinde, Ali ve onun soyundan gelenler ve aynı düşünceyi paylaşanlar politik mevkilere itibar etmediler. İslamı, insanlığı yücelten bir inanç müessesesi olarak gördüler. İslami hükümlere ve Kur'an'ın emirlerine uyarak Peygamber'in yolundan ayrılmayan bu insanlara karşı halkın sevgisi büyüktü. Alçakgönüllü olmaları, zulüm ve işkence görenlerin acılarını paylaşmaları Ali ve onun soyuna, hükümdarların bile erişemeyeceği bir sevgi ve saygınlık kazandırdı. Bu durumu çekemeyen Emevi ve Abbasi iktidarları, Ehl-i beyt ve taraftarlarına karşı saltanatlarını baskı aracı olarak kullandılar.

Bu durumu ile bir tarafta doymak bilmez bencil ve çıkarcı iktidarlar, diğer tarafta muhtaç olduğu lokmasını daha muhtaç olanla paylaşanlar. Bir tarafta zevk ve sefa, işret ve sefahat düşkünleri; diğer tarafta kendilerini hakka teslim edenler. Durum şeytani ve rahmani taraflılar arasında çatışma halinde devam

ederken eski nüfuzlarını kazanarak kendi dinlerine dönmek isteyenler de vardı. Hudutlar durmadan genişliyor, merkezden uzaklaşılıyor, çeşitli ırk ve dinlere mensup kavimler Arap alemine katılıyordu. Bu nedenle yeni yeni problemler de çıkıyordu. İslam ordularının komutanları hayal edemedikleri servetlere kavuşuyorlardı. Bu baş döndürücü nimetler karşısında ne yapacaklarını bilemez hale gelmişlerdi. Böylece Peygamber'in ölümü ile fitne gitgide büyüdü. Halife Osman'ın katli ile olaylar bütün şiddeti ile alevlendi. Ebu Süfyan, Hz. Muhammed'e ve Haşimilere karşı Ümeyyeoğullarının kinini ve intikamını taşıyordu. Bu cahil insanların içindeki kiri İslamiyet dahi temizleyemedi. Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye Hz. Osman'ın katlini bahane ederek Hz. Ali'ye karşı isyan etti ve biat etmedi. Sıffin Savaşı ile İslamiyet daha da parçalandı. Bu cahil insanlar İslam dininin başarısının önemini anlamayıp, inancını bu geçici dünya malına feda ederek, suçsuz insanların kanı ile amel defterlerini doldurmuş oldular.

Bu kin ve İslam öncesi düşmanlık, Hz. Ali'nin öldürülmesi, Hz. Hasan'ın zehirletilmesi, Hz. Hüseyin'in de aile ile birlikte 72 kişinin Kerbela'da susuz bırakılarak öldürülmeleri ile İslam dünyasında büyük karışıklıklara ve ayrılıklara neden oldu. Bu olayda hasta oğlu Zeynelabidin kurtulabildi.

Hz. Muhammed soyundan gelen imamlardan Zeynelabidin dışında, Muhammed Bakr, Cafer üs Sadık, Musa ül Kazım, Ali er Rıza, Muhammet et Taki, Ali en Naki, Hasan el Askeri ve aile mensupları Emevi ve Abbasi halifeleri tarafından zehirletilerek öldürülmüşlerdir.

İslam ümmetinin Peygamber soyuna karşı gösterdikleri sevgi ve saygı karşısında Emevi ve Abbasi halifelerine rahat hükümdarlık yaptırmamış, öldürülen imamların cenazeleri şehir içinde kefenleri açılarak halka "görün ecelleri ile öldüler" dedirtmek için gayretleri zehirletildikleri rivayetini doğrulamaktadır. Yine İmam Hasan el Askeri'nin ölümü sırasında Abbasi halifesinin emri ile evinin aranması, eşyasının tespit edilerek mühürlenmesi, gönderilen ebeler aracılığı ile kadınların gebe olup olmadığının muayene edilerek bir müddet hapsedilmeleri, İmam Mehdi'nin saklanması sonucu, diledikleri gibi saltanat sürebilmek için her türlü eziyet ve baskıyı muhalefet edenlere karşı kollanmışlardır.

Ah dine ihanet iktidara isyan Serdar

Mehdi İnancı ve Türklerin Müslümanlığı Kabulü

İmam Muhammed Mehdi M. 877'de Semerra'da doğdu. Babası Hasan el Askeri, anası Nergis Hatun'dur. Alevi ve Şiilerce "Sahib'üz Zaman", yani zamanın ve yurdun sahibi olarak bilinir. İmam Taki'den naklolduğu rivayet edilen hadislerde; "Zuhur edip zulümle, cevirle dolmuş olan yeryüzü, eşitlikle adaletle doldurulunca ya dek adını anmak helal değildir" buyurmuştur.

Hasan el Askeri'nin vefatı ile "zamanın imamı"nın isminden ve mekanından sorulduğunda: "İsmi anılırsa yayılır, mekanı bilinirse bulunur" tarzında cevap verilmiştir.

Hadislerde Mehdi'nin adı, künyesi, Hz. Peygamber'in soyundan ve Ali ile Fatma'nın evladından olacağı, alemi zulümden arıtıp adaleti dolduracağı, İsa Peygamber'in onun hükmettiği çağda yeryüzüne ineceği, İslamın alemde tek din olarak kalacağı hadislerde yer aldığı rivayet edilir.

Bu iddiaların içinde zulüm gören insanlar kurtarıcı ararken ayrılıkçı güçler, insanlığı çıkarları uğruna böldüler, parçaladılar. Baskı altına aldılar. Değişen bahanelerle Peygamber evladı dahi demeden zehirleyerek şehit ettiler. Sindirilen ve sömürülen insanlar da hep kurtarıcı beklediler. Haksızlığa karşı direnen liderlere "Mehdi" gözü ile bakarak yanında yer aldılar. Aleviler de bu kurtarıcı Hz. Muhammed'in torunlarından 12. imam Mehdi'dir diyerek inançla bağlandılar. Bu nedenle kurtarıcı olarak ortaya atılan her kahramana Mehdi gözü ile baktılar. Bu baskı ve zulüm o kadar arttı ki, tıpkı Mehdi gibi kimliklerini sakladılar. Birçoğu asimile oldu. Abbasi iktidarından da memnun olmayan bu zümre Seyyidlerin (Peygamber soyluların) etrafında toplanarak isyanlar çıkardılar. Öldürülenlerin yanında bir kısmını da (150 bine yakın) sürgün ettiler. Hz. Hüseyin'in soyunun (Seyyidler) İran ve Horasan'a, Hz. Hasan soyu da (Şerif) Kuzey Afrika'ya dağıldılar.

Muhacirleri, Türkler saygı ile karşılayıp korudular. Sürgün Arapların başından geçen olaylar, göçerli halk arasında sazla sözle anlatılarak destanlaştırıldı. Bu olayların en önemlisi "Kerbela" olayıdır. Halk bu olayların etkisi ile mazlum ve davasında haklı insanların yanında yer alarak topluca Müslümanlığı kabul etmeye başladılar. Ebu Müslim Horasani'nin başlattığı ihtilal hareketi ile Emevi saltanatı yıkıldı. Abbasiler döneminde Müslümanlığı kabul eden Türklerin İslamiyete hizmetleri büyük oldu.

İslamiyetin bayraktarlığını yapan Türkler, Hz. Muhammed'in neslini yaşattılar ve saygınlığını da korudular. Bugün bile seyyid denilen ve halk tarafından hürmet edilen bu insanların özbeöz Türk oldukları veya Türkleştiklerini görmekteyiz. Peygamber neslinden geldiklerini iddia eden bu Yesevi dervişlerinin Türkistan'da ve Anadolu'daki tavırlarını, Fars ve Arap menşeli din adamları yadırgadılar ve bunlara karşı düşmanca tavırlar aldılar. Bu insanlar ise bencillikten uzak, nefsine hakim, bilgili, çalışkan ve hoşgörülü ve yapmacıksız tavırları ile her varlığı seven, yetmiş iki milleti bir tutan, ırk, dil, din ve mezhep farkı gözetmeyen tutumları ile halka kendilerini kabul ettirdiler.

Müslümanlıktan önce Türkler Asya'da Yer, Gök tanrılarına tapınmaktaydılar. Daha sonra "Animizm" (ruhlar inancı) ile Türk boyları arasında "Ocaklar Kültü" doğmuştur. Tüten ocakları koruyan ruha inançla yakılan bir ocağın ateşinin hiç söndürülmemesi törelerine yansıdı. Ocaklar kültü Horasan'da gelişti, İslamiyetin kabulü ile birlikte tasavvuf mutasavvıflarla dolup taşmaya başladı. Pir-i Türkistan namı ile bilinen Hoca Ahmet Yesevi İslam-Türk düşüncesinin önderi oldu. "Hikmetleri", yani yazdığı dinsel şiirler dilden dile dolaştı. Halifeler ve müritleri çoğaldı. Basit Türkçeleri ile İslamiyeti yayan bu Yesevi dervişlerinden Aslan Baba, Korkut Ata, Çoban Ata'yı sayabiliriz. XIII. yüzyılda Anadolu'ya gelen Horasan Erleri, Erenleri, Tahta Kılıçlı dervişler dediğimiz Yesevi dervişlerinden Dede Kargın, Abdal Musa, Abdal Murat, Garip Musa, Baba Resul gibi ermişlerin tuttukları mekanlar soy ocaklarına dönüştü. Bu tekkeler ve türbeler herkesin inançla yöneldiği, derdine deva aradığı ziyaretgahları oldu. Arap ve Fars etkisi medreseler aracılığı ile yerleşik halk üzerinde yoğunlaşırken, oba ve yaylalardaki göçerli Türk ise töreleri ile İslamiyeti birleştirdi ve benliğini korudu. Ozanların şiirlerinde, Asya'nın kopuzunda ve Anadolu'nun sazında Türkün gerçek yaşayışı menkıbeleşti. Hoca Ahmet Yesevi ile Hacı Bektaş Veli'nin kerametlerle dolu menkıbeleşen hayatları halkın inançları ile bütünleşti.

Rivayetlere göre Hoca Ahmet Yesevi, Hz. Muhammed'den Hz. Ali'ye intikal ettiği iddia edilen kutsal emanetlerden sofra, elifi taç, çerağ, alem ve seccadeyi, sahibi gelecektir diye sakladı. Hacı Bektaş Veli'nin gösterdiği kerametler karşısında sakladığı bu emanetleri Hacı Bektaş Veli'ye verdi. Tahta kılıcını tekbir getirerek beline bağladı. Hacı Bektaş'a da: "İşte nasibin aldın, sana

beşaret olsun ki, Kutbü'l aktab'lık mertebesi sendedir ve kırk yıl hükmü vardır. Şimdiye kadar bizde idi, bundan sonra senin olsun, zaten bizim de intikal vaktimiz geldi. Haydi git, seni Rum diyarına saldım ve Rum abdallarına seni baş kılıp serçeşme eyledim" diyordu.

"O sırada ocakta dut ağacından ateş yanardı. Bir "eksi"yi (kösevi) kavrayıp Rum diyarına pertav etti ve "ol eksiyi Horasan'da Rum'a er gönderdiği malum ola, Rum'da bunu tutalar" deyu dedi. Ol eksi havada yana yana geçerken Konya'da bir er var idi. Sultan Hoca Fakih derler idi. Ol odu kapıp hücrenin önüne dikti. Kudret-i İlahi, ol eksi bitti. Tepesi yanık, aşağısı dut idi." (Hacim Sultan Velayet-Namesi) Bugün Hacıbektaş'ta Balım Sultan Türbesi önündeki karadut ağacının bu eksiden köklendiği inancı yaygındır. Aslında kökleşen ve yeşeren Türklük ve Müslümanlık idealizmi idi. Bu bir ağaca benzetilmişti. Ağaç Türklerde kutsal sayılır. Soy ağacı olarak düşünülürse, Anadolu Müslümanlığı Suluca Karahöyük'ten Anadolu ve Rumeli'nin her tarafına halifeler ve dervişler aracılığı ile yayıldı.

Anadolu'da bu sıralarda Hacı Bektaş Veli'nin kişiliği hakkında çok şeyler söylendi, şiirlerle ve nesir yazılarla hayatı menkıbeleştirildri. Hayatı efsaneleşen Hünkar, kısa zamanda halkı etrafında topladı. Bunlardan, "Duvarı at edip yürütmesi ve yılanlı kamçı yapması, bugüne kadar uyutulmuş Türk halkının uyandırılışı; kucağına aslanla ceylanı alışı, kuvvetli ile zayıfı bir arada hoşgörü içinde tutuşu, güvercin kılığında mitolojide yer alışı da güvercinin masum ve sulh sembolü oluşu ile halkı düşünen, halkının dertleri ile dertlenen, kusuru görmeyen, yoksuldan nefret etmeyen, zengine halini duyurmayan, eline geçenle elinden çıkanı bir gören özellikleri ile temsili resimlerde yer aldığı gibi, halka cemlerde dede ve babalarca anlatıldı. Toplum Hünkar'a güvenle bağlandı.

Aleviliğe ve Bektaşiliği etki eden mezhep ve diğer cereyanlar: Anadolu'da Alevi olanlarla birlikte, Alevi-Bektaşiler ve ayrıca da Bektaşiler de vardır. Alevi-Bektaşi topluluklarına Türkmen, Yörük, Tahdacı dendiği gibi, Sünnilerce aşağılanmak için Kızılbaş da denmektedir. Salt Bektaşi olanlar şehirlerdedir. Sünni ve Alevi olmak aranmadan herhangi bir cemiyete üye olunur gibi ikrar vererek bu tarikata girerler. Genellikle Rumeli Bektaşiliği ile şehirliler Dedebabalığı kabul ettiler. Dervişlik, babalık ve halifelik hizmet yolu ile kademeli olarak gelinebileceği usuldendi.

Anadolu Alevi-Bektaşileri ise bu yolu takip etmediklerinden cemlere alınmazlardı. Anadolu Bektaşiliğinin Alevilik içinde geliştikten sonra Bektaşilik Alevilikle bütünleşmiştir.

Alevilik İçinde Yer Alan Diğer Akımlar

Anadolu Alevi-Bektaşilerinin Ahilik, Alplik, Abdallık, Gazilikle de ilişkileri vardır. Bu mücahit dervişlerin oluşturdukları askeri birliklerde yer almaları, Sarı Saltık, Seyyid Ali Sultan gibi çelebilerin Rumeli akınlarında bulunmaları, Alevilik içinde yer alan Bektaşiliğin militarist bir özellik taşıdığını gösterir. Osmanlı fütuhatı ile bu tarikat Balkanlar'a yayıldı. Her yerde tekke ve zaviyeler açıldı. Yeniçeri Ocağı'nın da Bektaşilerce kuşak kuşatılıp, akbörkler giydirilerek kurulduğu iddia edilmektedir. Bu nedenle her Yeniçeri ortası yanında bir Bektaşi tekkesi açıldı. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışı ile Bektaşi tekkeleri de yerle bir edildi. Mensuplarının büyük çoğunluğu öldürüldü. Yazılı kaynak eserleri yakıldı. Bu tekkelere Nakşibendi şeyhleri yerleştirildi. Bu nedenle Bektaşiliğe Nakşibendi tarikatının da etkisi olmuştur. Anadolu Alevi-Bektaşileri Dedegan kolunu oluştururken, diğerlerini "Vekilciler, Dönekler, Purutlar" diye niteledilerler. Cumhuriyetin ilanı ile de tekkelerin kapatılması ile Bektaşilik Mısır ve Arnavutluk'ta yaşatıldı. Alevi-Bektaşiler de köylerde inançlarını gizli olarak sürdürdüler. Bu gizlilik değişik isnatları da birlikte getirdi.

Ahi topluluğu süreklerini "Ali Yolu" olarak görürler ve Ali ile Ehl-i beyt sevgisini faziletli tutku olarak kabul ederler. Alevilik ve Bektaşilik Anadolu'da gelişirken, Ahi örgütünün birçok yönlerini aldılar. Özellikle Fütüvvetnamelerde yer alan edep-erkanını da benimsediler. İkrar verişleri, şedd bağlamaları, duaları büyük benzerlik gösterir.

Alevi-Bektaşiliğin içinde Babailiğin ve Batıniliğin etkileri de görülmektedir. Batınilerin, Kur'an ayetleri ile hadisleri tevil ile anlaşılabileceğini iddiası ile ortaya çıkmış bir cereyandır. Hasan Sabbah'ın 11. ve 12. yüzyılda yaymaya çalıştığı akım, Alevi-Bektaşiliğe de etki etmiştir.

Alevi-Bektaşilere Babailiğin etkisine gelince: Baba unvanı Anadolu ve Rumeli'de sofiler ve şeyhler için kullanılırdı. Baba Türkler'de ve Farslar'da "Ata" anlamındadır. Tasavvufta sofilere de Ahi Baba, Barak Baba dendiğini misallerle açıklayabiliriz.

Baba lakabının en çok kullanıldığı yer Azerbaycan'dır. Horasan'dan ve Azerbaycan'dan gelen Babailer, Anadolu'da Türkmen halkını etkisi altına alan ve "Babai Ayaklanması"nı çıkaran Baba İshak'ın kendini peygamber mertebesinde görmesi ve Baba Resul dedirttiği, Hacı Bektaş Veli'nin de bu isyana katıldığı ve Babailer zümresine mensup olduğu iddialar arasındadır. Bektaşi tarikatına mensup şeyhlerin "Baba" unvanını kullandıkları ve "Babalar Kolu"nun bu etki ile devam ettiği görülür.

Alevi ve Bektaşiler Hurufiliğin de etkisinde kalmıştır. Esterabadlı Fazlullah tarafından Horasan'da gelişen bu tarikattır. Fazlullah, peygamberlerin eksik bıraktığı hususları tamamlamak için gönderildiğini ileri sürmüştür. Kur'an'ın gizli yönlerini 28 Arap, 32 Fars harfleriyle ve rakamlarla çözdüğünü açıklamıştır. Her şey harf ve rakamlarla açıklandığı için bu tarikata Hurufilik denmiştir.

Hurufiler, Fatih döneminde isyanlar çıkardıklarından takip edilmişlerdir. Bu zümre mensupları takipten kurtulmak için Bektaşi Tekkelerine sığınmışlar ve inançlarını Hacı Bektaş Veli'nin fikirleri imiş gibi bu tekkelerde yayarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. "Aynayı tuttum yüzüme/Ali göründü gözüme" inancı Hurufiliğin etkisi ile olsa gerektir.

Anadolu Aleviliği ve Bektaşilik

Anadolu Aleviliği ile bütünleşen Bektaşilik, Anadolu'da gelişerek yayılan Türk tarikatlarındandır. Tasavvuftan etkilenen bu tarikatın felsefesi, örf ve adetleri Türklere yönelik özellikler gösterir. Eski Türk din inançları ile Müslümanlığı kaynaştıran, tasavvufi olarak ifade eden, halka kadar inen kültürü, dili ve duyguları ile ulusal yapıyı koruyan, akla ve bilime değer veren tarikatlardandır.

Bektaşiliğin Türk halkı arasında yayılmasına sebep, Bektaşi babalarının halktan gelmiş olmaları, halk gibi sade ve basit hayat yaşamaları ve onların duygu ve düşüncelerine ortak olmalarıdır.

Anadolu Alevi-Bektaşileri Caferi Mezhebine mensupturlar. Ancak, bu mezhebin bütünlüğünü içeren, tam ilmihalini bilenleri çok azdır. "İmam Cafer Buyruğu" adı ile birbirinden farklı yayınlara rastlanıyorsa da bu husus tam açıklık kazanmamıştır. Anadolu Alevileri İran'daki uygulamaları benimsemezler. Camilerde ibadetlerini sürdüren Alevilerin, Hanefi Mezhebine men-

sup Müslümanlarla birlikte aynı farz ve sünneti uygularlar. Bu durumda şeriata ilişkin uygulamalarda, Alevilerle Sünni Hanefilerin arasında bir fark olmadığını gösterir. Yahut da Sünni baskısı karşısında, bir kısım Alevi inançlı kişilerin kimliğini saklayarak Sünniymiş gibi hareket ettikleri düşünülebilir.

Alevi inançlarına göre Caferilik, Muhammed-Ali mezhebidir. Bu nedenle kendilerini ehli sünnetten sayarlar. Hangi mezheptensiniz diye sorulduğunda ise "Ehli Sünnet Vel'Cemaat" diyerek, Hz. Muhammed'in tuttuğu yol hangisi ise ol yoldanız mesajını verirler. Bazı araştırmacılar ve tarihçiler bu zümreyi "Heterodoks", Sünnilere de "Ortodoks" deyimini kullanırlar. Her fert ve zümre tuttuğu ve inandığı yolun doğru olduğu inancındadır. Kendilerini ortodoks, karşısındakini heterodoks şeklinde niteleyen görüş subjektif görüştür. Bir bakıma bu bir "Etnossantrizm" dir. Yani kendisini yüceltme, önemseme veya kendini merkeze koyma anlamına gelen bir eğilimdir. Kendi Sünni inancını ortodoks (Ehli sünnet), Şii-Alevi inancını "Penç Mezhep" (Beşinci Mezhep/Heterodoks) diyerek sapkınlık şeklinde aşağılanmasıdır.

Anadolu Alevilerinin belirgin özelliği, İran Şiiliği ile Arap Aleviliğinden farklı olarak Türk harsı, örf ve adetleri içinde kalmış olmasıdır. Bugüne kadar, etnik yapılarını, taassuptan uzak din inançlarını her türlü baskıya rağmen korumuşlardır. Aleviler de çeşitli kollara ayrılırlar. Her yörede kümeleşen toplumun bir ocağı vardır. Bu ayrılıklardan birisi de taliplerini kendi ocağına mürit yapmak için sürdürdükleri mücadeledir. Şehir Bektaşileri ile köy Alevi Bektaşileri arasındaki ayrılıkların nedeni de kültür farklılaşmasıdır.

Alevi-Bektaşilerin şiirleşen inançları, bir mistik aşktan ibarettir. Tarikatın ulu saydığı, Hz. Muhammed, Ali, imamlar, pirler, Hatayi, Pir Sultan Abdal, Abdal Musa gibi kişilerin elinden içilen dolu ile uyanıldığına inanırlar. Bu doluyu sunan pirdir, mürşittir, şahdır, hızırdır, erenler cemiyetinin piridir. Bu mistik havayı soluyan cemaatın tümüdür. Cem'lerde, cemaat o cazibe içinde kendi benliğini bulur.

Toplumda Alevi-Bektaşiler "ser verir sır vermezler" kanısı yerleşiktir. Alevi-Bektaşi sırrı var mıdır? Varsa da kimse bilmemektedir. Tarikata intisap edenler bir ömür çalışırlar, çabalarlar, iç yüzünü öğrenmeden bu dünyadan göçüp giderler. Her Bektaşi bu sırlardan bir şey bildiğini zanneder. Birtakım mitolojik olay-

lar da anlatılır. Hz. Muhammed'in bu sırları Ali'ye söylediğine inanırlar. Bektaşilerin sır diye açıklanmayan ve birbirinden saklanıyormuş izlenimini veren sır, "dört kapı"yı idrak ederek nefsini terbiye ederek ermişlik noktasına varışıdır. İşte bu nedenle Hz. Ali de bütün cismani ve şeytani yönlerini körelterek, Allah katında ilahi nurdur, velidir. Tarikata giren Alevi-Bektaşi, er Hak bilecek, erde Hakkı görecektir. Bu nedenle cemlerde yüz yüze oturulur. İnsan her şeyin kaynağıdır, tüm kerametler insandadır.

İBADET VE TÖRENLERDE AHİ ETKİSİ

Hacı Bektaş Veli, tarikat ayinlerinde ve töresinde Asya adetlerini devam ettirirken, Ahilerin ayinleri ile de büyük benzerikler göstermektedir. Ahiliğin merkezi durumunda bulunan Kırşehir'de meftun Ahi Evren'in, "Her kim bizi şeyh edinse, onun şeyhi Hacı Bektaş Veli'dir. Ve her kim sizi görmek ister ise Hünkar'ı görsün" dediği kaynaklarda yer alır.

Hacı Bektaş Veli'ye ait olduğu iddia olunan Makalat ve Viyayet-Name'de Hacı Bektaş Veli'nin kendisine törenlerde katılanlara başlarındaki kisveyi tekbir ettiği kayıtlıdır. Ahilerde bel bağlamak, sofra, çerağ, taç ve alem vermek vardı. Yine fütütvvet-namelerde yer alıp da Bektaşilerin benimsediği hırkadan, hırkanın imanından, namazdan, kiblesinden, tekbirinden, tövbeden, tarikat hükümlerinden, kırk makamdan, tarikat ebcedinden bahsedilmesiyle büyük benzerlikler görülmektedir.

Bel bağlama, el tutma ayinleri Alevi-Bektaşilerde görgü ayini veya "Cumalıktan geçme" usulleri birbirinin aynı gibidir. Bel bağlama veya diğer ayinlerde Ahilerin, "Vakti kim bel bağlayasın veya mürit tutanda şu duayı okuyasın, Hak Taala kabul kıla, kavlulhu taala" yine mürşit tutmak isterken de telkin verilerek şu duayı okudukları "Hak Taala celle celalülhu kabul kıla" duasının benzerliğini, Alevi-Bektaşiler görgü sırasında darıda duran talibe dede "Namazın niyazın kabul ola Hak kapısına yazıla, Hak taala kabul kıla Hu". Bu durum ile Bektaşilerin fütüvvet ehli törelerini aynen benimsediklerini gösterir. Bektaşilerde Tıyğbent bağlayarak Allah Muhammed ve Ali adına üç düğüm vurma işleminin Ahilerin Şedd'den başka bir şey değildir. Bektaşilerde görülme, nasip alma veya ikrar verme ve oniki hizmet dediğimiz cemde, her hizmet sonunda, "Car Çalma" veya farraş tarafından yeri süpürme, okunan tercümanlar, talibin mürşidine veya selayat getirerek meydana girmeler, meydana gelerek dar'a

durup sağ ayağı başparmağını sol ayağın başparmağı üzerine koyarak (mühürleyerek) hafif öne eğilerek ve sağ elinin kalbi üzerine koyup duruşlar, ayetlerin, tercümanların, duvazların okunması ve duvazlarla oniki imamların adlarını saymalar, niyazlar, telkinde bulunmalardaki benzerlikler Ahilerde de mevcuttur.

Bu durumu ile Velayet-name'de Hacı Bektaş Veli ile Ahi Evren ile eskilere dayanan dostlukları, Gülşehirli Aşık Paşa'nın bir Alevi oluşu sonucunda Ahiliğin Bektaşilik içinde eriyerek devam ettirdiğinin işaretidir. Anadolu Alevileri arasında yaygın hale gelen Safavviyye-Erdeliyye tarikatının tekkesinde yetişen halifeleri aracılığı ile de Ahi geleneğinden etkilendikleri görülür.

Gadir-Hum da Peygamberimizin emirleri ile sahabinin birbiri ile kardeş oldukları, Peygamberimizin de Ali'yi kardeş olarak seçtiği bilinmektedir. Bu geleneğe uyularak bazı tarikatlarda yol kardeşi, ahiret kardeşi, Bektaşilerdeki "müsahip"lik de Ahilikten kalmadır. Ahilikle Alevi-Bektaşilik inanç ve töre olarak birbirine öylesine karışmıştır ki, hangisinin hangisinden etkilendiği dahi bilinmemektedir. Ahilerin törende tuzlu su, Alevilerin duru su, Bektaşilerin tatlı şerbet içmeleri önemli benzerliklerindendir. Fütüvvet eranında şeyhin ikrar verilirken veya görgü işlemi yapılırken "kimin kimde hakkı varsa ya helal etsin yahut hakkını dilesin" ayni telkin Alevi-Bektaşilerde görgü sırasında dede: "Ey erenler el gövdenin kaşındığı yeri bilir. Bu canlar meydanda nasıl bilirsiniz, hakkı olap talep etsin der ve rızalık olmadan talibini görmez. Alevilerde bu görgü cemine Rıza Lokması da denir.

Ahilerde Şeyh veya nakiyp'den şedd'in alır ve cemaate o da bulunan hakkımızı aldık, bu hususta söyleyecek sözü, edilecek itirazı olan varsa takviyeden önce söylesin, dile gelsin çünkü tezkiye ikrardır. Tezkiyeden sonra kınama ise inkardır. İkrar inkarı batıl kılar ve ikrardan sonra inkar doğru değildir. Tekfiye halinde meşdüdden seddi almak vaciptir. Bundan dolayı meşdud fütüvvet alemi ile alemlenmiştir. Fütüvvet aleminin sahibi olmuştur. Feta Fetayı kınayamaz. Bektaşi-Alevilerde de yılda bir tezkiye töreni vardır. Bektaşiler buna baş okutma, Aleviler de görülme derler. Görülme, nasip alma, el alma, cümalıktan geçme ayininde ikrar veren talibe dedenin "Gelme gelme, dönme dönme, dönen canından, veren malından" denirken, Ahilerde de; "Tanrı nalet etsin ahdini bozana" der. (Bu özellikleri çoğaltabiliriz.)

Yola giren kişi kimseyi kırmayacak, incitmeyecektir. Gönül yapmak Alevilerde Kabe yapmaktan ileridir. Cemlerde görülmeden önce kırgınlıkları gidermek ve ondan sonra "lokma çiğnemek" haktır. Aleviler rızasız lokma çiğnemezler. Bu nedenle Abdal Musa lokmasına "Rızalık Lokması" veya "Rızalık Alma" da denir. Pir Sultan Abdal bir deyişinde rızalık alma ile ilgili şöyle der: "Güzel aşık cevrimizi/Çekemessin demedim mi?/Bu bir Rıza Lokmasıdır/Yiyemessin demedim mi?"

Ahilerde olduğu gibi Alevilik de cömertlik üzerine oturtulmuştur. Aleviler de "Bulursam dağıtırım, bulmassam şükrederim" düşüncesi ile misafiri (Mihman) Ali'nin kendisi kabul ederek, baş üstünde tutarlar.

Alevi-Bektaşilerde değişik ocakların ve yörelerin etkisi ile usul ve erkan birbirinden farklı olarak yürütülmektedir. Bu farklılıklar dede ve yardımcılarının bilgi ve tahsillerine göre de değişir.

Bu hizmeti yürütenler başta "Dede"dir. Dede'ye "Sercem" de denmektedir. Görevi Cem'i cemaatı idare etmektir. "Rehber" dedenin yardımcısıdır. "Gözcü" Cem'in asayişini sağlar. "Çerağcı" veya "Delilci" kandil, şamdan vb. çerağların yakılmasından sorumludur. "Zakir", aşıktır, deyiş, duvazda İmam söyler saz çalar. "Ferreş" süpürgecidir. Hizmetler tamamlandıkça meydanı sembolik olarak süpürür. Aynı zamanda Rehber'in yardımcısıdır. "Saka" ibrikdardır. İki kişidir. Biri su döker, diğeri sabun, leğen ve havlu taşır. "Sofracı" kurbanların kesilmesi, doğranması ve usulünce sofraya getirilmesinden sorumludur. "Pervane" semah yapacakları düzene koyar. Semahcı da denmektedir. "Peyik" Cem'in olacağını komşulara duyurur. "İznikci" Cemevi'nin temizliğine bakar. "Bekçi" de Cem'in ve Cem'e gelenlerin evlerinin güvenliğini sağlar.

Cemler üç grupta toplanabilir. Birincisi "Abdal Musa Lokması"dır. Dede köye veya o yöreye geldiği zaman ilk karşılaşmadır. Köy yolunda törenle karşılanan dede, konağına misafir edilir. Bu görev Rehber'e düşer. O akşam peyikçi aracılığı ile komşulara duyurulur. Bu toplantıya "Rızalık Alma" denir. Çünkü bu toplantıya gelmeden önce konu komşu, birbiri ile kırgınsa barışır, borcu varsa eda eder. Eksiğini tamamlar. Toplantıya, elinden yettiğince çerezle, pişirilmiş tavuklar, çörekler getirilir. Fakir fukara sevaptır benim de çorbada bir atımlık tuzum olsun diye bul-

gur vb. şeyler getirir. Bu toplantıda şahıslar kurban kesmezler. Oniki Hizmet yürütülürken kesilecek kurbanlar belirlenir. Bu törende kurban kesmek gerekirse belirlenen mal sahibinin rızası alınır ve salma yolu ile para toplanarak satın alınır. Getirilen yiyecekler sofracıya verildikten sonra meydana gelerek "Dar"a durulur. Dede'ye yönelik sağ eli göğsünde eğilir ve sağ ayağı başparmağını sol ayağı başparmağı üzerine koyar. Bu duruşa "Dar-ı Mansur" da denir. Bu sırada Dede duasını yapar. Dar'da duran canlar secdeye kapanarak niyaz ederler. Usulünce geri çekilerek yerlerini alırlar. Dede'nin çevresinde zakir, rehber, çerağcı, dede soyluları ve yörenin saygın ve yaşlı kişileri meydanı çevreleyerek otururlar. Meydan boş bırakılarak halka şeklinde oturuşa "Selman Halkası" denir. Bu halkanın etrafına erkekler, ayrı bir bölümde de kadınlar bulunur. Törenler cemevi'nde yapılır. Cemevi olmayan yerlerde genişçe bir mekan seçilir.

Cemevine abdestsiz gelinmez, evliler müsahipleri ile birlikte gelirler. Gelen canlar birbirlerine niyazla rızalık alırlar. Ayrıca, kurban kesecekler ve görgüleri yapılacaklar belirlenir. Dede nasihatlarda bulunur. Problemlerin huzura çıkmadan giderilmesi için kapalı olarak işaret edilir. Lokma gelir ve dede sofra duasını yapar, yendikten sonra dua edilerek kalkılır. Dede "Oturan duran kovsuz gıybetsiz evine varan, yastığına baş koyup dua eden canların Hak erenler muradını vere, gerçek erenlere demine hu" der. Cemaat meydandan niyazlarını ettikten sonra törelerince evlerine dağılırlar.

İkinci tören ise "Görgü Cemi"dir.

Bu cem'de müsahibi olan bütün canlar rızalık alıp, boy abdestli olarak toplantıya gelirler. Bu cem'e "Cumalıktan Geçme" de denir. Her cuma akşamı, yani perşembeyi cumaya bağlayan gecedir. Yılın elli iki haftasının dört haftası Muharrem ayına geldiği için görgü cemi yapılmaz. Kırk sekiz hafta boyunca bu cem yapılırken, arada bir yapılmaya başlanmış ve daha sonra kırksekiz haftanın toplamı bir cuma akşamı dedenin bulunduğu sırada yapılması adet haline gelmiştir.

Yeni tarikata girmek isteyenlere ayrıca "İkrar Cemi" yapıldığı gibi görgü cemi sırasında da ikrar verirler. Önce bir müsahip seçerler. Dede, dede soylulardan, talip de talipten seçmek zorundadır. Evliliklerde de aynı şey aranır. Görülmek istenen talipler eşleri ile birlikte meydana, büyük olan sağda eşi yanında, diğer müsahip de eşi ile birlikte yalınayak meydanda dar'a dururlar.

Rehber görgü dar'ında dört kişinin sağ tarafına geçer. Bellerine "kemerbest" bağlarlar, Rehber Kur'an'dan bir ayet okur ve devamla Türkçe bir dua ile dede'ye takdim eder. Dede "Ey erenler herkes gövdenin kaşındığı yeri bilir, canlar meydanda haklarında bir sözünüz var mı?" diye sorar. Bu tür görgüye çıkanlar, rızalık almadan meydana çıkmazlar. Haklarında herhangi bir kusurlu durum varsa, şikayetçi müsaade isteyerek meydanda onlar gibi dar'a durur. Selman halkasında bulunanlar konuyu ele alarak tartışırlar. Kusurlu görürlerse "düşkün" bırakılarak toplantılara almazlar. Süresi sonunda yeniden görülerek cezanın kaldırılması ile düşkünlükten kurtulabilirler. Görülenlerin kusurları yoksa dede rızalık ister. Cemaat da Allah Allah diyerek tasvip ettiklerini gösterirler. Dede de "Derviş-i dervişan kabul-ü makbulan" diye talibi kabul eder. Kur'an'dan Tövbe Suresi'nin 119. ayetini okur ve devamla "Tövbe günahlarınızı estağfurullah, elinize, dilinize, belinizle işlediğiniz günahlarınıza tevbe estağfurullah, kalbinizle cem'i azanlıkla işlediğiniz günahlarınıza tevbe estağfurullah, isyanımıza tevbe estağfurullah" der. Hep birlikte salavat getirilir. Görülenlerle birlikte cemaat yüz üzeri secdede durarak, dede devamla "Geldiğin Ali yolu, durduğun mansur dar'ı, gördüğün hak Ali'dir, Hak cesedine can verdi, kalbine iman verdi, ağız talip, diş mürşit, erenler meydanda ne gördün ne işittin?" diye sorar. Dardakiler başlarını kaldırmadan "Hakkı gördüm, Hakkı işittim" derler. "Hak uvarsın işinizi" der ve devamla: "Allah eyvallah kapısında, döktüğün varsa doldur, ağlattığın varsa güldür, yıktığın varsa kaldır. Doğru gez dost gönlünü incitme, mürşide teslim-i rıza ol. Yalan söyleme, haram yeme, zina etme, elinle koymadığın şeyi alma, gözünle görmediğin şeyi söyleme, gelme gelme, dönme dönme, gelenin malı dönenin canı, riya ile ibadet, şirk ile taat olmaz, söylediğin meydanın sakladığın senin, Allah Eyvallah" der. Daha sonra yaşlı müsahibin cevap vereceği sorulardan "Pir huzurunda mürşide teslim oldun mu? Ehl-i beyit soyuna iman-ı ikrar ettin mi? İmam Cafer üs Sadık içtihadı üzerine hak dediğini hak, batıl dediğini batıl bildin mi? Muhammed-Ali ve Ehl-i beyt'in sevdiğini sevip, sevme dediğini sevmeyip tevella ve teberra ettin mi?" sorularına hep birlikte "Allah Eyvallah" diye cevap verilir. Dede daha sonra devamla "Pir Hakkı Hak mı?" Mürşit hak der. Diğer soruları da aynı şekilde cevaplandırır.

Dede; "Sureti haktan görünüp dünya menfaatlerine kanıp,

münafıkların sözüne inanıp erenler yolundan uzaklaşırsan mahşer günü yüzün kara olsun mu?", talipler "Allah Eyvallah" derler. Allah Allah diyerek secdeye kapanırlar. Dede; "Allah-Muhammed-Ali Hünkar Hacı Bektaş Veli ikrarınızda sabit kadem eyleye, gerçek erenler demine hu" der. Dedeye ve daha sonra da küçük talipler büyüklere niyaz ederek yerlerine otururlar.

Görgü ceminde ilk ikrar verenler ise, talipler önce kapıda bekçi babaya niyaz ettikten sonra rehber Tığ-ı bent veya yağlık dedikleri çevreyi boynuna dolayıp Allah-Muhammed-Ali diyerek üç düğüm yapar ve çekerek içeri girer. "Gerçeğe Hu Erenler" der, meydanda durur. Her adım atışta "Şeriat Erenleri Hu, Tarikat Erenleri Hu, Hakikat Erenleri Hu, Sırrı Marifet Erenleri Hu" der ve "Bir çift talip getiriyorum, alıp kabul ediyor musunuz?" diyerek bir adım daha atar. Delilin önüne gelip üç defa niyaz eder. Dedenin önüne gelir, duasını alır ve dedeye niyaz ederek dar'a dururlar. (Diğer görgü ceminde olduğu gibi uygulama tekrarlanır.)

Burada farklı bir uygulama olarak; Bektaşiler "Ya Allah ya Muhammed, ya Ali, Pirimiz üstadımız Kutb-ı alem Hünkar Bektaş Veli Horasani destur-ı pir" diyerek taliplerin sırtına sağ eli ile uç defa vurur. Sağ el için Bektaşiler "Pençe-i Al-i Aba" derler. Aleviler ise aynı işlemi "Erkan" veya "Tarık"la yaparlar. Aleviler tarık'ın cennetteki Tuba ağacının dalı temsili olarak 50-60 cm. boyunda bir ağaçtır. Bu gelenek Asya'dan Anadolu'ya Şamanlık inançlarına bağlı Erdebil tekkesi dervişleri aracılığı ile getirilmiştir. Burada farklı bir durum yoktur. Çünkü ağacı tutan el yine sağ eldir.

Oniki Hizmet Cemi

Görgü ceminde olduğu gibi hizmet sahipleri usulünce yerlerini alır. Dede dar'da bulunan canlara dualarını eder. Evvela Delil-i Şah-ı Merdan uyandırılır. Dede şamdan, kandil veya mumları yakar. Zakir bunun üzerine üç duvaz okur. Dede duasını eder. Oniki hizmet başlar, car çalınır, post serilir, el-dest suyu gelir. Gözcü kurban keseceklerin meydan etmelerini ister. Dede, Arapça Kur'an Saffet Suresi'nin (103-107) ayetlerini okur ve kurbanlar tekbirlenir. Gülbanklar okunduktan sonra dede tarihi sohbetlerde ve nasihatlarda bulunur. Saka suyu verilmesi de, görevli bir elinde ibrik diğer elinde leğen dededen başlayarak Sel-

man halkasındaki cemaatın eline su döker. Bu sembolik yıkanmadır. Sıra Tevhid'e gelmiştir. Allah'ın birliğini anıştır. Duvazlar okunurken her kıtanın sonunda cemaat hep bir ağızdan "La İlahe İllallah" diye tempo tutarak ellerini ellerine vurarak huşu içinde dalgalanmalar olur. Bu okunan üç duvaz için de "Şah Çekme" tabir edilen usulle söylenir. Dualar edilip, gülbanklar çekildikten sonra dar'a durulur. Dede; "Allah Allah Dar çeken didar gören cehennem narı görmeye, erenler safasına vara. Gerçeğe Hu" demesi ile cemaat diz üstü duruştan normal oturuşa geçer. Dışarı çıkmak isteyenler usulünce gider ve dönerler. Sıra Miraclama'ya gelmiştir. Dede "edep-erkan" demesi ile bütün cemaat diz üstü gelir. Kadınlar ayaktadır. Hizmet görenler dualarını alır. Salavatlar getirildikten sonra dede zakire izin vererek zakir Kul Himmet'in veya Şah Hatayi'nin nefeslerinden Miraclama'yı okur. Her nefeste Hz. Muhammed'in Mirac'a çıkışı terennüm edilmektedir. Miraclama okunurken Semahlar da başlar. Semahlar ağırlama, yürüyüş, karşılama ve hızlanma şeklinde devam eder. Semah devranı bu havaların çağrılması ile son bulur. Sebahcılar ve zakir dar'a durur ve dedenin duasını alırlar. Sıra Cem Birleme'ye gelmiştir. Kadınlar ayakta, erkekler diz üstü dururlar. Bu sırada su verilecektir. Saka su dolu bir kapla meydanda dar'a durur. Tercümanlar okunur. Salavatlar getirilir. Hüseyin'e rahmet ve Yezid'e de lanet okunur. Hep bir ağızdan cem birleme deyişi söylenir, Dede'nin "Hu aşk olsun içenlere rahmet gerçeklere derim ya Ali" der ve Dede'den başlayarak Selman Halkası içindeki cemaate "dem" verilir. Cemlerde içki fazla içilmez. Demi erkek sunar, kadınlar hiçbir zaman saki alamazlar. Duvazlardan sonra saka görevini tamamlar, dar'da bekler ve duasını alır. Zakir'e destur verilerek duvazlar ve mersiyeler okunur. Sıra lokma sunmaya gelmiştir. Sofracı elinde tepsi içinde ekmeği ve kurban lokması ile meydana gelerek dar'a durur ve bir gülbank okur. Dede duasını yapar. Yer sofraları kurulur. Yemekler gelir, destur verilmeden yemeye başlanmaz. Yemek yenir ve bitimde dedenin duası beklenir. Yemekten sonra meydan süpürülür ve dualar alındıktan sonra dede üç duvaz okunması için zakir'e destur verir. Duvazlar bitince zakir duasını alır. Cemaat müsaade isteyerek dağılmaya başlar. Dede "Allah Eyvallah Hu Dost..." der ve çerağ söndürür. Dede de hizmet sahipleri ile birlikte meydana niyaz ederek cemevinden ayrılırlar.

ŞEHİR BEKTAŞİLİĞİ (Babagan kolu)

Anadolu köy Bektaşiliği ile gelişen şehir Bektaşiliği arasında bazı farklar vardır. Bütün Bektaşi ve Alevilerde Mürşit Hz. Muhammet, Rehberler Hz. Ali ve pirleri de Hacı Bektaş Veli'dir. Bektaşi tarikatına şehir Bektaşiler Tarikat-ı Nazenin de derler. Hacı Bektaş Veli zamanında tasavvuf düşüncesi törelere göre uygulanırken, Balım Sultan zamanında merasim ve ibadetleri sistemi geliştirildi.

Tarikatta beş derece vardır. Bunlar: Muhiplik, dervişlik, babalık, mücerretlik ve halifeliktir. Tarikata törenle girilir. Talip iki tarikat mensubunun kefilliğinde girebilir. İntisap eden kişi muhiptir. Muhipken dervişliğe geçmek isteyen kişi "ikrar" verir. Bir tekkeye girer hizmet eder. Kanaat getirilirse ayinde dervişlik tacını giyer. Babalık makamı eğer icazet verirse, sarık sarar ve babalık makamına geçer. Artık muhip yetiştirebilir. Ancak, babalık veremez. Bu yetki yalnız halifeye aittir. Babalık makamındakiler Peygamber soyundan geliyorlarsa yeşil sarık, diğerleri ise beyaz sarık sararlar. Bektaşilerde renkler önemlidir. Beyaz Hz. Muhammed'i, yeşil (tarikat rengidir) Ali soyunu, siyah Hz. Fatma'yı, açık yeşil-sarı Hz. Hasan'ı, açık kırmızı ile yeşil, pembe Hz. Hüseyin'i simgeler.

Hz. Muhammed'in savaşlarda siyah sarık sardığı, cuma günleri yeşil, diğer günlerde de beyaz sarık sardığı bilinir. Hz. Ali ise savaşlarda kırmızı, diğer günler beyaz sarık bağlardı. Hz. Ali askerlerine de kırmızı sarık giydirdiği için "Kızılbaş" denmesinin nedenlerinden birisidir.

Ayrıca, bir de mücerretlik vardı. Hiç evlenmemiş bir baba veya derviş mücerretliğe ikrar verirse sağ kulağına menguş (küpe) takılır. Bu tören Balım Sultan Türbesi eşiğinde icra edilir. Mücerret olan tarikat mensubu saçını tıraş eder. Halifelik, Bektaşilikte en büyük makamdır. Taçlarına siyah sarık sararlar. Kendilerine halifelik beratı ile birlikte tuğ, alem, sofra verilir.

Şehir Bektaşilerinin giydiği taç dört dilimliydi. Her dilim bir kapıyı ifade ediyordu. Hacı Bektaş Veli ise Elifi Taç giyerdi. Dervişlerinki elhemidir. Daha sonra oniki dilimli Hüseyni taç giydiler. Göğüslerine oniki dilimli gümüş mecidiye büyüklüğünde "Teslim Tacı" asarlar. Kemer ve hırka da Bektaşilerde önemlidir.

Tarikat, Oğuz geleneğinden kalma dört kapı üzerine kurul-

muştur. Birincisi şeriat kapısına "Beloğlu", tarikat kapısına "Yoloğlu", hakikat kapısına "İloğlu, marifet kapısına da "Atam gök-Anam yer" demekteydiler.

Şeriat Kapısı: Baba talibe "Şeriat Hak mı?" sorusuna Talip "Hak" derken, tarikata giren kimsenin, İslam dininin bütün prensiplerine uyar ve asla İslamiyeti inkar etmez. Allah bir, Muhammet'i nebi ve Ali'yi de veli olarak bilir ve inanır. Bu nedenle Bektaşiliğe giren talipler İslamiyete saygı ile bağlanırlar.

Bektaşi şairlerinden Yetimi:

"Hem Şeri'attan haberdar, hem tarikat ehlidir
Marifet babında tekmil hem hakikat ehlidir"
der.

Dört kapı, kırk makamı Yunus Emre daha güzel açıklamaktadır:

"Haki'kat bir denizdir, şeri'at gemisi
Çoklar girdi gemiye, denize dalmadılar

Çoklar geldi kapıya kapıyı tutu durur
İçeriye giriben ne varın bilmediler

Şeri'at oğlanları bahsedip da'vi kılar
Hakikat erenleri da'viye kalmadılar" demektedir.

Şeri'at kapısından girenlerin "Beloğlu"na bağlanarak Hacı Bektaş Veli'yi pir olarak tanırlar.

Tarikat Kapısı: Bir mürşide bağlanırlar. Bu mürşit talibe disiplin içinde törelere göre merasimleri öğretir. Aşkla Bektaşiliğe bağlanması halinde "Yoloğlu".olur. Bu durum tarikata sülukdur, tarikatın sırlarını saklamaktır. Eline, beline ve diline sahip olmak tarikatın temel esasıdır. Hurufiliğin etkisi ile eski yazıda elif, dal ve be harfleri yan yana getirildiğinde din inançlarını "edeb" kelimesi ile özetlemiş ve anlamı ile özleştirmiştir.

Hakikat Kapısı: Kainatın sırlarına vakıf olmaktır. Bu kademede hayat felsefesini öğrenecektir. Hakikat aleminde kendini görecek, "İloğlu" olacak, kendini topluma adayacak ve insanlığa elini uzatacaktır.

Marifet Kapısı: İlim yoluna girmek demektir. Cehaletten kurtulmuştur. Bu makamda üç mertebe görecektir. Aynel yakım işittikleri, ilmen yakın görerek öğrendikleri, hakkel yakın ile işittikleri ile gördüklerini uygulayacaktır. İşittiği ve gördüğünü uygulayarak kademe kademe sırlara vakıf olacak, nefsini gördüğü

ve okuduğu ile terbiye ederek ermişlik noktasına gelmiş olacaktır.

Tevazu ve hoşgörü içerisinde kendini aşk ile inançlarına bağlayacak, bu durumundan kendisi farkında olamayacaktır. Ancak, bu işaretleri çevresindekiler görerek takdir edecek ve ona bağlanacaktır. Ona bağlananlar nasip alacak ve zamanla bu ermişler adına tarikatlar kurulacaktır. Mezarları ziyaret edilecek, adaklar ve kurbanlar kesilecektir. İnsanlar Allah indinde ermişlik noktasına gelen bu insanların yüzü suyu hürmetine şefaat dileyeceklerdir.

Bektaşilerde dört kapı selamı: İbadet, niyaz, adak ve vuslattır. İbadetle Tanrı'ya tapış ve birliğine inanıştır. Niyaz'da yalvarma, yakarma ve şefaat dilemedir. Adak, hediye nezirdir (para, ayin vb.). Diğer selam ise vuslattır. Tanrı'ya kavuşma anlamındadır. Bu hususlar Ayn-i cemde oniki hizmet yürütülürken icra edilir. Tekkede meydana kapıdan girerken dört kapıya da selam verilir. Eşik öpülür. Adım atarak içeri girerken rehberin "Şeri'at erenleri Hu, tarikat erenleri Hu, hakikat erenleri Hu ve marifet erenleri Hu" diyerek dört kapıyı da selamladıktan sonra yerlerine otururlar.

Bektaşiliğe giriş ancak süluk ile olur. Bu da ikrar ayininde mümkündür. Bu ayine "el alma" da denmektedir.

Önce ikrar verecek can rehber veya müsahibini belirler. İkrar verme zamanı durum Dede-Baba'ya duyurulur. Dede-Baba meydancılık hizmetini yürütecek cana emir buyurur ve der ki; "Meydancı baba bizim bu gece ayn-i cemimiz var" diyerek usul üzere meydanı süpürüp temizlemesini ister. Meydancı baba "Eyvallah Erenler" der ve emir üzere meydan süpürülür, şamdanlar, çerağlar hazırlanır. Dedenin oturacağı post veya taht tabir edilen mahfilin üzerindeki kandiller uyarılır. Çerağ taşı temizlenir. Dede-Babanın uyaracağı çerağı da hazırlar. Meydan taşını da hazırlayarak üzerine bir maşrapa şeker şerbeti koyar. Ocağı temizler, önüne buhurdanlıkla bir miktar öd ağacı yakar ve tütsü eder. Dede-Baba postunun sağ tarafına Ahmet Muhtar postunu, sol tarafına da Ali'ül Mürteza postunu serip halka olacak şekilde diğer makamları yerleştirir. Hacı Bektaş Veli'nin Horasan'dan getirdiği tabir edilen "Horasan postu" serilir. Onun üst tarafına da aşçı baba postu serilir. Meydan kapısının dışarısına bir leğen-ibrik ve bir de havlu koyar. Meydancı baba meydan hizmetlerinin hazır olduğunu Dede-Baba'ya duyurur. Dede-Baba da eyvallah

erenler der ve kalkarak meydan kapısından içeri girer. Önce niyaz taşına niyaz eder, daha sonra da diğer makamlara ve ocağı niyaz ederek geçer yerine oturur. Dergahda bulunan babalar ve diğer canlar sırasıyla erkan-ı erenler üzerine birer birer meydandan içeri girip niyazlarını edip dede efendinin gösterdiği yere otururlar. Bazen de bütün canlar usulünce gelir, yerlerini alırlar, daha sonra dede efendi içeri girince hep birlikte ayakta karşılarlar. Yere birlikte niyaz edip dede ayağa kalkıp bulundukları yerden "Es Selam Aleyküm ve Rahmetullah" deyip selam verir. Aşçı baba veya meydancı baba veya bir ulu karındaş dile gelerek "Aleyküm el Selam ve rahmetullah ve bereketü" diyerek cevap verir. Dede efendi edep-erkan ile niyazın edip gelerek postuna da niyaz ettikten sonra yerine oturur. Diğer baba ve canlar da aynı şekilde niyazların ederek gösterilen yerlere otururlar.

Yeni talip daha sonra meydana alınır, meydana niyaz ederek dedenin gösterdiği yere oturur. Dede-baba canlara "İhtişamlar hayır ola" demesiyle canlar oturdukları yerden niyaz ederler. Dede efendi meydancı babaya bir işaretle buhurdanlığı uyarmasını ister. Niyazını eden meydancı baba buhurdanlığa öd ağacı koyarak usulünce yerine geçer. Dede efendi canlara destur diyerek Fatiha Suresi ile üç ihlası birlikte okurlar. Ayrıca Arapça bir duadan sonra "Cenabı Hakka ve Hz. Muhammed'e Hz. Ali ve Oniki İmama suluk ve selam getirirler. Nat-ı Ali'yi okuyarak bitirirler.

Dede efendi Hu diyerek ayağa kalkar, canlar da ayaktadır. Canlara şöyle hitap eder: Allah... Allah yüzüm yerde, özüm darda, erenler huzurunda, Hak Muhammet Ali divanında canım kurban. Tenim tercüman, bu hakirden güvenmiş, incinmiş can kardeşler varsa diye gelip söylesin. Hakkı olan gelsin, hakkını alsın. Zira bu meydan Muhammet Ali meydanıdır, Hu dost" dedikten sonra Hacı Bektaş postunda iki rekat namaz kılar, daha sonra talibe adı ile hitap ederek dede der ki:

"Sen bu tarikata ve oniki imam katarına, Muhammet Ali ve Hacı Bektaş Veli yoluna girmek murat edersin. Fakat bizim yolumuz gayet güçtür ve melamet yoludur. Bu yol demirden leblebidir. Bu yol ateşten gömlektir. Gelme, gelme, dönme, dönme, gelenin malı dönenin canı. Son pişmanlık fayda etmez" diye soran dede efendiye talip dillenerek "Canla başla Cenab-ı Hüseyin-i Kerbela yolunda hazırım" demesiyle aynı sual üç defa tekrarlanır. Daha sonra dede-baba talipten kefilgöstermesini ister.

Talip de gösterdiği kefil veya rehberin adını söyler.

Dede seçilen rehbere "şu can seni rehberliğe niyaz eder, var ona Tanrı rızası için rehberlik yap" der. Rehber de eyvallah diyerek şunları söyler: "Allah... Allah... günahkarım, mücrimim, hata kıldım. Suçum varsa affeyle. Hak divanında incinmiş, ağrınmış gücenmiş can kardaşım varsa çıksın talip etsin. Yüzüm yerde özüm darda teslim olmak rızasıdır. Ya elimden, ya dilimden ne geldi ise elim dilim kesmek revadır. Allah erenler Hu dost."

Bunun üzerine dede-baba: "Ey erenler, canlar dile gelsin, hakkı olan gelsin alsın" der. Bunun üzerine herkes boyun keserek hakkına razı olduklarını işaretle göstermiş olurlar. Dede-baba rehbere; "Şu canın çerağını uyandır" der. Rehber derhal çerağı uyandırmak üzere taht üzerindeki mumlardan birini alarak kandilini yakar. Niyazın ettikten sonra şu tercümanı okur:

Allah... Allah çün çerağı fahri uyardın o Hüdanın aşkına
Seydül-kevneyn Hatemül-enbiyanın aşkına
Hem Hatice Fatma Hayrünnissanın aşkına
Carda masum pak al-i abanın aşkına
Hazreti Hünkarın Kutbu evliyanın aşkına
Hayredek yansın yakılsın billah onun aşkına" der.

Dede efendi: Pür cemaldır, Allah eyvallah erenler çerağımız ruşen oldu, Hakkımıza hayırlısını niyaz ederim der ve bir gülbenk okur:

"Allah, Allah çırağı ruşen, fahri dervişan, zuhuru imam-ı abdalan, Nur-u Nebi Kerem-i Ali, Pirim Hünkar Hacı Bektaş Veli, evliyanın çırağı ebedi ola, akşamlar hayır, hayırlar feth ola, münkir ve münafık mat ola, gerçekler demine Hu diyem Hu" der. Rehber elinde yanan mumu yerine koyar ve niyazını ederek geri çekilir. Dede efendi rehbere "Haydi git bu cana rehberlik et. Farz ve sünnetler gereğince abdestini aldırt." Rehber eyvallah der ve talibin elinden ve yakasından tutarak meydan kapısından dışarı çıkarır. Abdest aldırır. Ellerini yıkatırken Cenabı Hakkın yasakladığı şeylere el sürmeyeceğine, ağzını yıkarken kötü sözler söylemeyeceğine, burnuna su verilirken kötü kokuları koklamayacağına ve bunları def ettiğini, yüzünü yıkarken her türlü hicap duyulacak şeylerden uzak olacağına, kollarını yıkarken harama el uzatmayacağına, başına mesh ederken gövdeyi taşıyan ve bilip anlayan uzvun bütün günahlardan temizlendiğini, ayaklarını da yıkarken artık kötü yola gitmeyeceğine bütün günahlardan sıyrıldığına tövbe ve istiğraf ettin der. Rehber daha sonra talibin ser-

puşunu alarak dede efendinin önüne koyar. Dede-baba da talibin boynuna takılacak tığ-ı bendi takar ve salavat getirerek meydan kapısından içeri girer. Rehber talibin sağ tarafında sol eli ile tığ-ı bendi tutarken sağ elinin kalbi üzerinde tutar. Talip de sağ elini kalbi üzerine götürürken sol ile ile de rehber sağ elini tutar. Önce içeri girerken niyaz ederler. Ayağa kalkarak bir adım ilerlerken; Selamı aleyküm şeri'at erenleri, yine bir adım atar selamı aleyküm tarikat erenleri, adım atarak selamı aleyküm marifet erenleri, son olarak bir adım daha atarak selamı aleyküm hakikat erenleri diyerek dört kapıya da selamını verirler.

Rehber taliple beraber dar'da durarak: Allah Allah erenlerim, yüzümüz üzere sürünerek geldik. Bu can oniki imam katarına, Muhammet Ali ve Hazreti Pir yoluna girmeyi murat eder. Birkaç kuzulu kurbanımız vardır. Erenlerimize niyaza geldik. Bizleri Hazreti Pir yoluna kabul eder misiniz?

Dede-baba da buna karşılık: Ey canlar, erenler, kardeşler, bu meydanda gördüğünüz yüz üzere sürüne geldi. Niyaz eder ki Oniki İmam katarına ve Muhammet, Ali ve Hazreti Pirin yoluna girmek dileğidir. Ne dersiniz kabul eder misiniz diye sorar. Cemaat hep bir ağızdan üç defa kabul ettiklerini tekrarlar.

Rehber talibi babanın önüne getirir. Rehber talibin sol tarafında diz üzeri çöker ve bir elini talibin sol omuzuna koyar, diğer elini de dizi üzerine koyar. Bu sırada talibin üzerine bir beyaz örtü örterler. Bu örtü sembolik olarak kefendir. Dede-baba talibin sırtını pençe-i Al-i aba ile üç defa sıvazlar ve "Allah-Muhammet-Ali" der. "Eline beline ve diline sahip ol, gelme gelme, dönme dönme, gelenin malı dönenin canı" der. Daha sonra İmam Cağfer Sadık mezhebi geleneğine göre talibin kulağına telkinde bulunur. Dede talibin sağ elini tutarken talip de dedenin sol eli ile eteğini tutar. Dede salavat getirir. Oniki imamların kutsiyetinden bahseder. Oniki imamların imametlerinin kabul ettirmek için üç defa sorar. Talip de kabul ettiğini beyan eder ve ikrar vermiş olur. Dede-baba tığ-ı bendini açar. Önce dededen başlayarak bütün canlara niyaz eder. Baba talibin sağ elinden tutarak rehbere teslim eder. Meydan kapısı önüne gelinerek burada da kapıya niyaz eder. Burada bu kapıdan girenler bir daha geri dönmez. Rehber ve talip pir postuna ve kırk budaka, aşçı postuna niyazlar ederler. Niyaz etme faslı bittikten sonra rehberle birlikte talip meydana gelir.

Rehber şu ikrar tercümanını okur:

Allah Allah hamdullah kim-men olam bende-i hassa-ı Huda
Can u dilden aşkla hem çaker'i Al-i A'ba
Rah-ı zulmetden çıkub doğru yola basdım kadem
Hab-ı gafletten uyanub çeşme-i can oldu küşa
Mezhebim hak, Ca'feridir gayriler batıl-dürür
Pirim üstadım Hacı Bektaşi kutb-ı evliya
Sevdiğim Oniki İmam, men güruh-ı Bacıdenim
Yetmişiki fırkadan oldum beri, dahi cüda
Hak! Deyüb bel bağladım ikrar verüb erenlere
Mürşidim oldu Muhammed, rehberim hem Murraza

der ve cemaati salavat getirmeye çağırır. Rehberin duasına karşılık Dede bir gülbank okur. Rehber ile talip Dede efendiye niyaz ederek geri çekilirler. Rehber, meydan taşı üzerindeki taşı alıp meydanda dar'a durur ve bir tercümân okur. Dede de buna karşılık şu gülbenki okur: "Allah, Allah, bismillah. Oturan duran (tembeller ve çalışmayanlar) kör ola, zümre-mürai ve Mervaniyan ve münkiran kör ola. Cümlenizin isteğini veren Şah merdan ola. Ve bilemezce olub yardımcımız, yaverimiz ola. Hünkar Hacı Bektaş Veli Efendimiz dest-girimiz ola. Ve Seyyid Ali Sultan devranı yürüye. Gerçekler demine hu!" Maşrapadan şerbeti ilkin Dede içer, sonra sırasıyla diğer canlara da sunulur. Her seferinde salavat getirilir. En son rehber diz üstü gelerek şerbetten içer. Hep birlikte niyaz edilir. Rehber ayağa kalkar bir gülbank okur. Maşrapayı meydan taşı üstüne koyar, niyaz edip geri çekilir. Bir kez de Dede efendinin önünde niyazda bulunur ve gidip yerine oturur. Bundan sonra Dede efendi uzun bir gülbank okur. Bu gülbank, Anadolu Türk töresi açısından çok yönlü özellikler ve mesajlar içermektedir. Bunun son bölümü şöyledir:

"Anadolu gözcüsü Abdal Musa Sultan ve Rumeli gözcüsü Seyyid Ali Sultan ve Arabistan gözcüsü Kaygusuz Sultan ve Sarı Saltık Sultan ve Balım Sultan ve Ak Yazılı Sultan efendilerimiz ve cümle enbiya ve cemi evliya ve cümle dem erenleri ve Horasan pirleri ve Türkistan serverleri ve cümle piran dest-girlerimiz ola ve yardımcılarımız ve yaverlerimiz ve peşt-i penahlarımız ve gözcülerimiz ola. Allah erenler, Allah erenler, Allah erenler, üçler, yediler, kırklar, üçyüzler, binlerle pirler, neler, nite beğlerle nur-u nebi Kerem-şah merdan-ı esad'ullah Ali pirimiz kutb'ül arifin gavsü'l-vasilin Hazret-i Hünkar Hacı Bektaş Veli demine, dem-i piran, dem-i muhibban, demi aşikan, dem-i sadıkan, dem-

i abdalan, dem-i muhibbi-i Baciyan, sırr-ı Resulullah, kerem Ali Veliyyullah, mürüvvet-i enbiyaullah inayet-i evliyaullah, yuf münkire, la'net Yezid'e tabiin ve tevvabin-i Yezid'e ve al-i evladına, münkir münafıkına lanetullah aleyhim ecmain. Bi hürmet-i Şah-ı merdan, şir-i Yezdan Ali..."

Sonra Dede efendi izin verir. İlkin aşçı baba kalkıp niyaz eder. Arkasından, tekke kurallarına göre ve sırasıyla kalkılıp niyaz edilerek dışarıya çıkılır. Bir süre dinlenilir. Lokma ve sofra hazırlığı tamamlanır. Dedenin sofrasına ulu canlardan uygun görülenler otururlar. Yeni talip de bu sofraya hizmet eder. Dede, bir sofra duası demek olan gülbankı okur: "Allah Allah. İmamların ruhuz revanı şad ola, Kızıl Veli Seyyid Ali Sultan bilemezce ola. Aşık ve Sadıklara şifa-ı mahz olup nur ola..." Lokmalar yendikten, herkesin gönlü alındıktan, hatırı hoş tutulduktan sonra gereken hizmetler tamamlanır.

Ertesi gün Dede efendinin postu altına, niyazı ne ise (para, vb.) konur. Rehberlik niyazı her neyse onu da bırakır. Sonra tekkedeki diğer görevlilerin her birine niyazlarını verir. Ardından Dede efendiden havalat alarak niyazda bulunur. Artık kendi işine gücüne döner. Yaşamı boyunca da her onbeş günde bir kez tekkeye gelerek mürşidiyle, rehberiyle, öteki kardeşleriyle görüşmelerini sürdürür. Her an hakkına razı olmak, tevekkülden ayrılmamak ilkesiyle yaşar. Dilinden evliya adlarını düşürmez.

Şehir Bektaşilerinde Ayn-i Cem, Köy Bektaşi ve Alevilerinden farklı bazı özellikler taşımaktadır. Şehir Bektaşilerinde ayinlere ancak ikrar vermiş olanlar katılır. Ayinler tekkelerde yapılır. Arapça dualarla, Osmanlıca yazılmış nefes ve duvazlara daha çok ağırlık verilir. Bu da kültür farkından ve yöre farkından ileri gelir. Her toplulukta amaç niyazdır, yalvarma ve yakarmadır. Bu da Allah'a olan sevgidir. Allah-Muhammet-Ali üçlemesi de peygamberin ve Ali'nin Allah'ın yanında en sevgili kulları oluşudur.

Hangi Hallerde Düşkün Olunur

Bektaşilikte aşırı içki içen makbul sayılmaz. Bu, tarikatta gevşekliktir. Halbuki halk arasında içki içenler için veya içkiye düşkün olanlar "Bektaşiyiz" gibi latife yolunu seçerler.

Zina eden veya şehvet düşkünü olanlar tarikatten uzaklaştırılır. Tarikatte bu tür insanları "düşkün" olarak tarikata ve diğer sosyal çalışmalarına almazlar.

Bektaşilerde gammazlık kötü olarak nitelendirilir. İkrarından dönüştür. Böyle kişilere rahmeti layık görmezler.

Bu tarikatte münafıklık da verdiği söze aykırı ve terbiye dışı bir davranıştır. Özünü insanlıktan uzaklaştırdığından Tanrı'nın hışmına uğrayacağı inancı vardır.

Ululanmak, büyüklük taslamak da Bektaşiler arasında makbul sayılmaz. Benlik şeytanlıktır denir. Bektaşi tarikatine giren şahıs bütün cismani yapısını kapı dışında bırakır. Benlikten uzak, alçak gönüllü olarak o topluma girer. Şairlerin "Ayak turabı, hak-i payı, fakir, miskin" deyimleri, alçak gönüllü olmanın işaretidir. Yunus Emre'nin bu tür deyimleri kullanması karşısında onun kimliğini belirlemeye çalışan araştırmacılar onu cahil okur yazar olmayan bir kimse olarak değerlendirmişlerdir. Halbuki Yunus ayet ve hadisleri şiirleştirerek ifade etmiştir. Tanrı ile kul arasına da kimseyi sokmamıştır. Bir Bektaşi şiiri:

"Bizde kibir yoktur, kibriya vardır
Biz her ne bulduksa fakr sıfatla bulduk" diye ne güzel ifade etmiştir.

Bektaşilerde haset sahibi de makbul sayılmaz. Bu istenmeyen kişi kendini yer ve bitirir. Tavırlarından dolayı da kimseden fayda göremez. Kin tutanları da aynı nitelikte görürler.

Yalancılık da ikrardan dönüştür. Arif kişi yalan söylemez. Doğruluk Tanrı sıfatlarındandır.

Sözünde durmayan kişileri Bektaşiler şöyle nitelendirirler: "Yapraklanır ancak, meyve vermez." Sözü doğru olan hürdür. "Tanrı da vaadinden dönmez" derler.

Hainlik diyaneti terktir. Tarikat dışı bir davranıştır. İkrardan dönüştür, emanete ihanet daha büyük suçtur.

Bektaşiler şehveti ateşe benzetirler. "Mahrem"e yan gözle bakmak, bilerek isteyerek mahrem olana bakmak aynı nitelikte tarikatta terbiyesizlik sayılır.

Kendi ayıbını bırakıp başkasında ayıp aramak da büyük kusurdur. Kendi ayıbını görene de mutlu derler.

Başlangıçta açıklarken Bektaşilikte cömertlik esastır demiştik, nekes kişi himmet sahibi olamaz, cennet de o kişiye uzaktır diye inanırlar.

Bektaşilere göre koğda-gıybette bulunmak, dostunun yüzüne başka, arkasından başka konuşmak makbul değildir. Bektaşilere göre akılsız kişi koğ ve gıybet ettikçe kardeşinin etini yermiş derler.

Bühtan da kötü niteliklerden sayılır. İftira etmek, işlemediği suçu isnat etmek çok günahtır. Tarikatte edep erkan derken bu nitelikleri içlerine almazlar. Tarikata girmeden önce bir yıl muhip olarak denenir. Müsahipler aracılığı ile olumlu karşılanırsa tarikata alınırlar.

Hırsızlık da Bektaşilerde büyük suçlardan sayılır. Dede efendi ikrar veren talibe "elinle koymadığın şeyi alma, gördüğünü ört, görmediğini söyleme" diye nasihatta bulunur.

Sonuç olarak: Bektaşilere göre adam olmak istiyorsan; adamlık et, adamlık et, adamlık et, kötülükten sakın, cömertliği sanat edin, kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma derler.

ALEVİ-BEKTAŞİ CEMLERİNDE OKUNAN DUALAR-TERCÜMANLAR-DUVAZLAR

Tarikata girmiş olup da görülmek isteyenler: İki müsahip büyük olan sağda eşi yanında, diğer müsahip ve eşi ile birlikte dört kişi meydana yalın ayak gelerek dara dururlar. Bellerine de kemerbest bağlarlar. Rehber görgü dar'ında meydandaki dört kişinin sağ tarafına geçerek niyazını eder ve Kur'an'ın A'raf suresinin 23. ayetini Arapça okur "(her ikisi Rabbimiz kendimize yazık ettik. Bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen biz kayıp edenler oluruz") rehber devamla Allah... Allah eli erde, yüzü yerde, özü dar-ı Mansur'da Hak Muhammed-Ali yolunda, Erenler meydanı, Pir divanında, canı kurban, teni tercüman Oniki İmam ve Ondört Masum Pak Efendilerimizin dostlarına dost, düşmanlarına düşman olmak kavliyle, Hak erenlerin nasihatını kabul, muktezasiyle amel etmek üzere yalın ayak yüzü üzre sürünerek gelmiş, (...görgüye girenlerin baba ve kendi adları) ayin cem erenlerinin izni icazetiyle Muhammed-Ali yoluna, Seyyid Muhammed Hünkar Hacı Bektaş Veli Tarik'i Nazeninine dahil olmak üzere koç kuzulu kurbanlarıyla gelmişler, Hakk'ı görmüş rah'ı Hak bilmiş, Nesimi gibi yüzülüp, Mansur gibi asılıp, Fazlı gibi borçdan halas olmak dilerler, Himmet-i Pir niyaz ederler. Allah Eyvallah" demesi ile dede: "Ey erenler herkes gövdenin kaşındığı yeri bilir, canlar meydanda haklarında bir sözünüz var mı?" diye sorar.

Oniki Hizmet Başlarken Yapılan Dua

"Allah... Allah... Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler defola hizmetlerimiz kabul ola. Muratlarımız hasıl ola. Hazır, gaib, zahir, batın ayini cem erenlerinin nur cemallerine aşkola. Onse-

kiz bin alemle birlikte mümin müslim cümle kandaşlarımızı Muhammed-Ali gülbanginden mahrum eylemeye, Allah cümlemizi didar'ı Ehl-i beyt'e meşreb-i Hüseyin nail eyleye. Muhammed-el-Mustafa, Aliyye'l Murtaza, Fadima ana ve diğer hizmet sahiplerinin hüsn'ü himmetleri üzerinizde ola, saklaya bekleye... Dil bizden nefes Kutb-ül Arifin Gavs-el-Vasilin Hünkar Hacı Bektaş Veli'den ola. Nur-ı Nebi, Kerem-l Ali, Gülbang-i Muhammedi Dem-i Pir, Hünkar Hacı Bektaş Veli gerçek erenler demine hu..."

Hizmet edenlere yapılan dua: Hizmet sahipleri niyaz ederek dar'a dururlar:

Dede, "Tecella, tevella Hakk'a yazıla. Tecellanız temiz yüzünüz ak ola. Tecella gören cehennem narı görmeye, Erenlerden himmet, şeytan-Lillah Allah eyvallah..." der ve hizmet sahipleri görevleri başına dönerler. Ferraş (Carci da denir) Meydanı Allah-Muhammed-Ali diyerek üç defa süpürge çalan ve süpürgeyi sol koltuğu altına alır ve dedeye yönelerek dar'a durarak şu tercümanı okur:

"Allah Allah... Güruh-u Naci'yim. Kırklar meydanında süpürgeciyim. Pir divanında durucuyum, Hamdü-lillah Pirimiz Hazret'i Bektaşı Veli'dir. Ali Muhammed'den üstadımız Seydi Ferraşi'dir. Allah eyvallah. Nefes Pir nefesdir" der ve dedenin duasını bekler. Dede:

"Allah Allah... Hizmetin kabul ola. Muradın hasıl ola. Seyyid Ferraş Efendimizin himmeti üzerinde ola. Gerçek erenler demine hu..." diye dua tamamladıktan sonra yere niyaz eden ferraş geri çekilerek yerini alır.

Delil Uyandırılırken Okunan Tercüman:

"Er cemal-i Muhammed, Pir Kemal-ı Hasan ve Hüseyin, Allah'ı bir bilenler Muhammed'e versin selavat" der, üç defa tekrarlanır. Daha sonra dede devamla "Allahümme Salli Ala seyiddine Muhammed'in ve ala Al-i Muhammed" demesi ile Delilci delili alarak duaya durur. Dede; "Allah, Muhammed, Ali, Pirim Hünkar Hacı Bektaş Veli çıraklarımızı abad ede, Münkirler mat, münafıklar berbat ola, cabir Ensari'nin emri buyruğu yerini almış ola, gerçek erenler demine hu" demesi ile delilci çerağı yerine koyar, sağına soluna ve önüne niyaz ettikten sonra ayağa

kalkar, geri geri çekilir ve meydan ortasında dar'a durur.

Dede dar'daki çerağcıya şu duayı eder:

"Allah, Allah, hizmetin kabul, muradın hasıl ola. Cabir Ansari'nin himmeti üzerinde ola. Gerçek erenler demine hu" demesi ile çerağcı niyazın eder, geri geri çekilerek meydandaki yerini alır.

Dede: "Zakir'in zikri hayır ola" der ve destur verir. Rehber "edep-erkan" demesiyle kadınlar ayakta, erkekler namaz kılacak vaziyette diz üstü gelerek "Delil-i Şah-ı Merdan" üç duvazı aşıktan dinler.

Birinci duvaz:

Kudret kandilinde parlayıp duran
Muhammet Ali'nin nurudun vallah
Zuhur edip küffar askerin kıran
Elinde zülfikar Ali'dir Billah

Elinde zülfikar altında düldül
Önünde Kamberi dilleri bülbül
Hatice Fatma cennette bir gül
Ona sırrın dedi Hak Habibullah

Zuhur etti İmam Hasan Hüseyin
Anların nurundan ziyalandı bu din
Kırk pare bölündü Zeynel'abidin
Tutarız yasını Hasbünallah

Muhammet Bakır'dan Cafer-i Sadık
Kazım Musa Rıza'ya hem beli dedik
Tarikat abiyle cismimiz yuduk
Hak dedi mümin kalbi Beytullah

Taki, Naki İmamların civanı
Hasan Ali Askeri cismim sultanı
Elinde hüccetli Mehti divanı
Vakti tamam oldu göndere Allah

Ta ezelden bu yol böyle kuruldu.
Haricilen her dergahtan sürüldü
Gün deyince yedi kat yer gök dürüldü
Bir harf ile bira tutu Arşullah

"Virani" yem niyazım van üstada
Elinde zülfikar hem ehli gaza
Bin bir dondan baş gösterdi Mürteza
Biz bir bildik dedik Allah ey Vallah

İkinci duvaz:

Hata ettim Huda'nındır bu delil
Muhammet Mustafa'nındır bu delil
Sofi nesli Cüneyt Haydar ola
Ali'el Murtaza'nındır bu delil

Ali'nin düldülü Kanberi zülfikarı
Kıldığı kazanındır bu delil
Hatice Fatima Hayrü'n Nisa
İmamlar silsilesinindir bu delil

Şah Hasan aşkına giriptir meydana
Hüseyin-i deşti Kerbela'nındır bu delil
Zeynel, Bakır, Cafer, Kazım
Musa Rıza'nındır bu delil

Şah Taki ve Naki Hasan Ali Askeri
Mehti sahip livanındır bu delil
Şah Hatayim oniki imam nur oldu
Nurum oldur Hüdanındır bu delil.

Üçüncü duvaz:

Muhammet Mustafa ey Şah-ı Merdan
Ali gel Mürteza sana sığındım
Hatice Fatıma Hasan-ı Müçteba
Hüseyin-i Kerbela sana sığındım

İmam Zeynel ile Muhammet Bakır
Cennet bahçesinde bülbüller şakır
Cafer-i Sadık'a erdik çok şükür
Kazım Musa Rıza sana sığındım

Muhammet Takı'ya verdim selavat
Ali gel Naki'den umarım imdat
Hasan Ali Askeri eleman müğret
Mehti sahip liva sana sığındım

Ondört masum pak Güruh-u Naci
Onyer kemerbest derdin ilacı
Pirim Hacı Bektaş serimin tacı
Hünkar evliya sana sığındım

"Virdi Derviş" senin kulun kurbanın
Yarın arasatta ulu divanın
Senin mücriklere çoktur ihsanın
Pirim Suca Baba sana sığındım.

Diyerek duvazlar biter, aşıklar sazlar üzerine eğilerek dedenin duasını bekler. Dede de şu duayı okur: "Allah Allah hizmetiniz kabul ola, Muratlarınız hasıl ola, Muhammet, Ali ve Ehl-i beyt katarından ayırmaya, Oniki İmamların hizmeti üzerinizde ola, imamları anan dilleriniz dert görmeye, söz bizden nefes Hünkar'dan ola, gerçeğe Hu" der.

Kesilecek kurbanların dağıtılması ve okunan duvazlar:

Kurbanlara su ve tuz verildikten sonra meydana kurbanlar sahiplerince getirilir. Koyun ve koçun ön sağ ayağını eli ile kıvırarak tutarken yönü dedeye doğrudur.

Dede şu ayeti okur: (Arapça, Kur'an Saffat Suresi-Ayet (103-107) Mealen "İkisi de Allah'a teslim oldular. Babası oğlunu anlı üzerine yatırdı. Biz, ey İbrahim rüyayı gerçek yaptın" dedik. Bu demede onu ödüllendirdik, ona bir kurban fidye verdik" der ve kurbanlar tekbirlenir.

Dede: "Ferman-ı Celil, Kurban-ı Halil, tüyü Cebrail, Canı İsmail" diyerek cemaatle ve kurban sahipleri ile birlikte tekbir getirirler.

"Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Eşhedü en La İlahe İllalah Vallah-ü Ekber... Allah-ü Ekber Ve lillah'il hamd" diyerek üç defa tekrarlanır. Dede devamla: "La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar" (Ali'den başka er, Zülfikardan başka kılıç yoktur.) Ayrıca dede "Yardım Allah'tandır. Kazanç yakındır, inananlara müjde olsun" ayetini okur. Dede: "Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali, Pirimiz, üstadımız Hünkar Hacı Bektaş Veli ve diyelim gönül birliği ile Allah Allah" derken tüm cemaat secdeye varırlar, dede şu gülbenki söylerken hep bir ağızdan Allah Allah derler.

"Allah... Allah... Akşamlar hayır ola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat, münafıklar berbad ola. Müminler şad ola. Meydanlar abad ola. Sirler mestur, gönüller mesrur ola. Hak, Muhammed Ali yardımcımız ola. Oniki İmam, Ondört masum pak, onyedi kemerbest katarlarından didarlarından ayırmaya Pirimiz Üstadımız Hünkar Hacı Bektaş Veli muin ve dest'girimiz ola. Cenab-ı Hak münkir münafık şerrinden, adü mekrinden hıfz-ı emande eyleye. Dertlerimize derman, hastalarımıza şifa, borçlarımızı eda nasib ve müyesser eyleye. Allah, devlet ve milletimizin kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye. Gökden hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde muhtaç eylemeye. Kurbanlarımızı, Dergah-ı İzzetinde kabul eyleye. Lokmaya sevab yazıla. Kazaları, afetleri, belaları defetmiş ola. Dil bizden, nefes Hazret-i Hünkar'dan ola. Nur-ı Neb-i Kerem-i Ali Gülbank-ı Evliya Hünkar Hacı Bektaş Veli. Gerçek erenler demine hu" der ve gülbengi bitirir.

Zakire destur vererek kurbanla ilgili üç duvaz söyler.

Birinci duvaz:

Kurbanım koyundan geldim meydana
Önünde delili Cebrail idi
Ol mübarek koçtan haberin aldım
İsmail'e inen kurbanım ben

Dört kimse kurbanı geriden ala
Getirip meydana duaya dura
Zakir'in zikri üç duvaz imam
Oku tekbirinin gerçeğe Hu deyü

Oku tekbirin bıçağını vur
Etini kazana kanını eyle sır
Zira Hak sırdadır, sen de eyle sır
Hak Muhammet Ali böyle der deyü

Kurban postunu getir meydana
Şah Hasan Hüseyin Zeyneli cana
Bakır'la girdik kazana
Eridik kürrede olduk hal deyü

Caferi ilim hikmet kitabın okur
Bülbül olmuş dostun bağında şakır
Ehli irfanda bir delil yakın
Müminlerin aynası nur-u Rıza deyü

Kazım Musa, Rıza can ile canan
Taki ile Naki'dir nuş edip yutan
Hasan ile Askeri bu hare gelen
Mehdi bu alemde oldu sır deyü

Çok iş vardır o kurbanın aşında
Hesap onun yüreğinde düşünde
Ehl-i irfan cem olmuştur başında
Sakiler çağırır kadeh sun deyü

Sultan Hatayim der gerçek velisin
Sakiyi sunan pirim Alisin
Rehbere armağan eyle derisin
Kambereser deyü sofra bu dedi.

İkinci duvaz:

Erenler evliyalar kırklar yediler
Oniki İmamın kurbanıyım ben
Oku tekbirin yönün kıbleye
Oniki İmamın kurbanıyım ben

Çok şakalak koçlar ile yayıldım
Hak emir etti gökten yere duyuldum
İbrahim'in sürüsüne sayıldım
Oniki İmamın kurbanıyım ben

Yılda çok kere tüyüm kırptılar
Etceğizim tike pare ettiler
İbrahimin sürüsüne kattılar
Oniki İmamın kurbanıyım ben

Anam kısır koyun atam Cebrail
Nefesten halk oldum hükmüne gail
Bilendi bıçaklar kalkınca soyun
Oniki İmamın kurbanıyım ben

Şah Hatayim kanım dışarı dökmem
Hak için ölmeye gasavet çekmem
Pirim gelinceye postumdan çıkmam
Oniki İmamın kurbanıyım ben

Üçüncü Duvaz:

Hak Teala emir eyledi
Cebrailim gelsin dedi
Varın söyleyin Halil'ime
Ahdı yerini bulsun dedi

Ol Halil'e oldu haber
Kuran odur niçin ağlar
Seni benden kurban diler
Yavru İsmail'im dedi

Bugün bayram günleri
Sızlar Halil'in canı
Oğul İsmail ben seni
Hakka kurban verdim dedi

Hak kabul ederse beni
Atam sen çekme gam
Genç kuzu kurban olursa
Canım Hakka kurban dedi

Çıktım baktım sultanıma
Yönün çevirdim kıbleye
Atam elimi bağlar
Sana zahmet olur dedi

Atası elini bağladı
Anası oğluna ağladı
Yetmiş kere bıçak çaldı
Kessene hey bıçak dedi

Hitaptan avaz gelmedi
Bıçağa destur olmadı
Hak Teala emir vermedi
Kesmem İsmail'i dedi

Kurban gönderdi Celil
Cebrail önünde delil
Ben senden cömertim Halil
Kaldır İsmail'i dedi

İsmail kalktı oturdu
Donunu nura batırdı
Yer gök selvat getirdi
Yavru İsmail'im dedi

Hatayim meydanda olur
Her derde derman bulur
Herkes kalbinde bulur
Korkmasın kullarım dedi

Duvazlar bitince aşıklar hafifçe sazın üzerine eğilerek "Allah Allah" diyerek dedenin duasını beklerler.

Dede: Allah Allah hizmetleriniz kabul muradınız hasıl ola, ağzınız ağrı dert görmeye, zikrettiğiniz erenlerin evliyaların duaları üzerinizde hazır ve nazır ola, dem-i Hünkar, kerem-i evliya ger-

çek erenler demine hu" der.

Dede ve Cemde bulunan cemaatten bazıları müsaade alarak dini sohbetler yaparlar. Peygamberlerden ve evliyadan bahsederler. Ayrıca, dede destur vereek "Zakirin zikri hayrolsun" der ve aşıklar da müsaade alarak Duvaz-imam ve deyişler söylerler:

Bize de Banaz'da Pir Sultan derler
Bizi kem kişi de bellemesinler
Paşa hedemine tenbih eylesin
Kolum çekip elim bağlamasınlar

Hüseyin Gazi Sultan binsin atına
Dayanılmaz çarh-ı felek zatına
Çıkıp ele karşı ağlamasınlar
Bizden selam söylen ev külfetine

Ala gözlüm zülfün kelep eylesin
Döksün mah yüzüne nikap eylesin
Ali Baba Hak'dan dilek dilesin
Bizi dar dibinde eğlemesinler

Ali Baba eğer söze uyarsa
Emir Huda'nındır beyler kıyarsa
Ala gözlü yavrularım duyarsa
Alın çözüp kara bağlamasınlar

Surrum işlemedi kaddim büküldü
Beyaz vücudumun bendi söküldü
Önüm sıra kırklar pirler çekildi
Daha beyler bizi dinlemesinler

Pir Suldan Abdalım coşkun akarım
Akar akar dost yoluna bakarım
Pirim aldım seyrangaha çıkarım
Daha Yıldız Dağın yaylamasınlar.

***

Çeke çeke ben bu dertten ölürüm
Seversen Ali'yi değme yarama
Ali'nin yoluna serim veririm
Seversen Ali'yi değme yarama

Ali'nin yarası yar yarasıdır
Buna merhem olmaz dil yarasıdır
Ali'yi sevmeyen Hakkın nesidir
Seversen Ali'yi değme yarama

Bu yurt senin değil konar göçersin
Ali'nin dolusun bir gün içersin
Körpe kuzulardan nasıl geçersin
Seversen Ali'yi değme yarama

Ilgıt ılgıt oldu akıyor kanım
Kem geldi didara taliim benim
Benim derdim bana yeter hey canım
Seversen Ali'yi değme yarama

Pir Sultan Abdal'ım deftere yazar
Hilebaz yar ile olur mu pazar
Pir merhem çalmışsa yaralar azar
Seversen Ali'yi değme yarama.

Sazla çalınıp söylenen duvazlar bitince, sazlar üzerine eğilerek saygı ile bekleyen aşıklara dede şu duayı yapar:

"Allah Allah hizmetleriniz kabul, muradlarınız hasıl ola. Ağzınız ağrı dert görmeye. Zikrettiğiniz erenlerin, evliyaların himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola. Dem-i Hünkar, Kerem-i Evliya, gerçek erenler demine hu..." der ve bu duadan sonra süpürgeci carı çalar, süpürgesi sol koltuğu altında edilecek duasını bekler.

"Allah Allah. Hizmetin kabul ola. Muradın hasıl ola. Seyyid Ferraş efendimizin himmeti üzerinde ola. Erenler demine hu" der.

Allah'ın Birliğini Anış (Tevhid) Duvazı

Bundan sonra sıra "Tevhid"e gelmiştir. Bu duvazlarla Allah'ın

birliğini anarak, kutsal sayılan isimleri yad ederek, bu duvazların her kıtasının sonunda cemaat de katılarak "La İlahe İllallah" diyerek tempo tutarlar. Cemaatte bir dalgalanma olur, ellerini ellerine vurarak huşu içinde dalgalanma ve heyecanlı ortamda dede zakirlere destur vererek şu duvazlar okunur:

Pir bugün bize geldi
Gülleri tazeledi
Önü sıra Kanber'le
Ali Mürkeza geldi
"La İlahe İllallah"

Ali Mürteza şahım
Yüzüdür kıblegahım
Miraçtaki Muhammed
Alemde padişahım
"La İlahe İllallah"

Padişahım yaradan
Okur aktan karadan
Ben pirden ayrı düştüm
Yüz yıl geçti aradan
"La İlahe İllallah"

Aramı uzattılar
Yarama tuz attılar
Bir kul geldi fazlaya
Bedestanda sattılar
"La İlahe İllallah"

Sattılar bedestanda
Ses verir gülistanda
Muhammedin Hatemi
Bergüzar bir aslanda
"La İlahe İllallah"

Aslanda bergüzarım
Pir hayalin gözlerim
Hep hasretler kavuştu

Ben hala intizarım
"La İlahe İllallah"

İntizarın çekerim
Lebleri bal şekerim
Aşkın ile daima
Gözyaşları dökerim
"La İlahe İllallah"

Dökerim gözyaşını
Gör Mevlanın işini
Kepşi kurban eyledim
Yedi oğlak başını
"La İlahe İllallah"

Figan eyler melekler
Kabul olur dilekler
Yezit bir dert eyledi
O dert beni helakler
"La İlahe İllallah"

Yezit bir dert eyledi
Melekler virdeyledi
Pirim bir şehir yaptı
Kapusun dört eyledi
"La İlahe İllallah"

Dört eylemiş kapusun
Lal ü gevher yapusun
Yezitler şehit etti
İmamların hepisin
"La İlahe İllallah"

Hasana agu verdiler
Hüseyne nice kıydılar
Zeynel ile Bakır'ı
Bir zindana koydular
"La İlahe İllallah"

Zindan da bir ezadır
Cafer kulun gözedir
Caferin de bir oğlu
Musa Kazım Rıza'dır
"La İlahe İllallah"

Taki Naki ağlarım
Gözyaşımı çağlarım
On ikidir katarım
Dürlü meta tutarım
"La İlahe İllallah"

Yüküm lal ü gevherdir
Müşteriye satarım
Satarım müşteriye
Kervan kalsın geriye
"La İlahe İllallah"

Cennetteki huriye
Cebraili eşeyledi
Hatırın hoşeyledi
Kanat verdi kuluna
"La İlahe İllallah"

Kuşeyledi havada
Gezer dağda ovada
Elkaldırmış Hakkına
Saf saf durmuş duada
"La İlahe İllallah"

El kaldırmış Hakkına
İsmi azam okuna
İsmi azam duası
Tatlı cana dokuna
"La İlahe İllallah"

Dokunur tatlı cana
Ağlarım yana yana
İmamların duası
Kaldı ulu divana
"La İlahe İllallah"

Ulu divan kuruldu
Cümle mahluk dirildi
Yezid yürüyüş etti
Anda muhtar vuruldu
"La İlahe İllallah"

Pir dediler Aliye
Hacı Bektaş Veliye
Hacı Bektaş tacını
Verdi Kızıl deliye
"La İlahe İllallah"

Kızıl deli tacımız
Şah Ahmet miracımız
Karaca Ahmet gözcümüz
Yalıncak duamız
"La İlahe İllallah"

Kul Himmet üstadımız
Bunda yoktur yadımız
Şahımerdan aşkına
Hak vere muradımız
"La İlahe İllallah"

Kul Himmet'e veya Kul Hüseyin'e ait olduğu ileri sürülen bu duvazdan sonra cemevinde bulunan bütün cemaat hep bir ağızdan el çırparak;

"La İlahe İllallah
Ali Mürşit Ali Şah
Ali Haydar Ali Şah
Ali Esed Ali Şah
Ali Şir'dir Ali Şah
Eyvallah Şahın Eyvallah

La İlahe İllallah" diyerek bu tevhidi üç defa tempo tutarak koro şeklinde okurlar ve secdeye varırlar. Bu sırada dede şu duvazı okur:

"Medet ey Allah'ım medet
Gel dertlere derman eyle
Yetiş ya Ali ya Muhammet
Gel dertlere derman eyle

Hasan Hüseyin aşkına
Yardım ederler düşküne
İmam Zeynel aşkına
Gel dertlere derman eyle

İmam Bakır'ın katına
Ca'fer'in ilm-i zatına
Kazım, Musa Rıza hürmetine
Gel dertlere derman eyle

Şah Takı'yem, hem Bakı'yem
Askeri'nin kumteriyem
Yargılamak senin şanın
Gel dertlere derman eyle

Var dileğini Haktan dile
Mehti sahip zaman gele
Dedemoğlu secde kıla
Gel dertlere derman eyle"

Ayrıca bu duvaz da hep bir ağızdan yine "Şah Çekme" tabir edilen bir usulle söylenir.

Allah medet ya Muhammet ya Ali
Bizi dergahından mahrum eyleme
Pirim Hünkar Hacı Bektaş Veli
Bizi dergahından mahrum eyleme

Adem Safiyullah atam hakkı içün
Eyyube sürdüğüm sitem hakkı içün
Muhammet Mustafa hatem hakkı içün
Bizi dergahından mahrum eyleme

Hasan aşkına kılalım zarı
Hüseyindir gönlümüzün süruru
Erenler cebbarı cenabül bari
Bizi dergahından mahrum eyleme

Zeynelin canına kıldılar ceza
Muhammet Bakır'dır sırrı Mürteza
İmam Ca'fer, Musa-ı Kazım Rıza
Bizi dergahından mahrum eyleme

"Şah Hatayi"m eder ey gam'ı gadir
Taki, Naki, Askeri gani rızadır
Muhammet Mehtiye niyazım budur
Bizi dergahından mahrum eyleme

Miraclama'nın Okunması:

Geldi Cebrail çağırdı
Kalk Muhammet Mustafa
Hak seni Mirac'a çağırdı
Davet'ül kadir Hüda

Evvel emanet budur
Pir, rehber tutasın
Kadim erkana yürüyüp
Tarık-ı müstakime

Muhammet şule (şuula) daldı
Yoktur senden bir aziz
Şimdi senden el tutayım
Hak buyurdu vedduha
Cebrail'den etek tuttu
Muhammet bel bağladı
İki gönül bir eyledi
Yürüdüler dergaha

Vardılar dergah kapısına
Gördü bir aslan yatar
Haykuruben hamle kıldı
Başa koptu bir figan

Buyurdu sırrı kainat
Korkma habibim dedi
Aslan senden nişan ister
Hatemin ağzına ver dedi

Hatemini ağzına verdi
Aslan anda sakin oldu
Muhammed'e yol verildi
Aslan gitti nihana

Vardı Hakka dava etti
Evvel bunu söyledi
Ne şiddetli şir'in varmış
Hayli çevreyledi bize

Gördü bir biçare derviş
Hemen yutmak diledi
Emmim oğlu Ali olaydı
Dayanaydı ol şir'e

Gel benim sırrı devletim
Sana tabidir habibim
Eğilüben secde kıldı
Kıble-i kıblegüha

Secdeye koydu yüzünü
Hakka teslim etti özünü
Hak cennetten gönderdi
İki salkım üzümü

Al armağan eyle dedi
Hasan ile Hüseyin Şaha
Selman anda hazır idi
Ümmetini diledi

Bir üzüm tanesi
Koydu keşküllaha
Doksanbin sırrı kalem
Danıştılar dostane

Tevhid-i armağan aldı
Yer yüzünde insana
Muhammet ayağa kalktı
Yarlığadım mümin kulum

Dedi onda kibriya
Eğildi secde eyledi
Eşiğine koydu yüzünü
Turaba kattı özünü

Koyup evine giderken
Yol uğrattı kırklara
Vardı kırklar makamına
Oturdu oldu sakin

Cümlesi de secde eyledi
Hazreti Habibullaha
Muhammet hub lisana geldi
Ya sizler kimler derler dedi

Erilmez sırrı hikmete
Hiç görmedim böyle yerler
Kırklardan bir nida geldi
Bize ki kırklar derler

Ya siz otuzdokuzsunuz
Neden ki malum derler
Birimiz kırk, kırkımız biriz
Serden geçer varımız

Birimize hançer vursan
Kırkımızdan akar kanımız
Selman Şeydullaha gitti
Ondan tamam varımız

Hu dedi Selman geldi
Keşkülü meydana koydu
İçinde bir üzüm tanesi
Kudretten bir el geldi

Ezdi engür eyledi
İçinden birisi nuş etti
Hepsi mest-i hayran
Uryan, buryana mümin müslim

Hep girdiler semaha
Muhammed de coşa geldi
Bile girdi semaha
Başından şeması kalktı

Şema-ı kırk pare böldü
Çaldı kırklar beline
Kemerbest oldu
Çalındı destur-u güheriyeler

Dediler Allah Allah
Eller çalpare çaldı
Dilleri La İlahe İllallah
Muhabbetler kadim oldu

Yol erkan yerini buldu
Muhammet evine vardı
Hatırlar oldu sefa
Ali'yel Mürteza geldi

Devahın kutlu olsun dedi
Öptü mührü önüne koydu
Uğradı müşkül hale
Dedi şah-ı embiya

Evvelisin ahirisin
Zahirisin batınisin
Gizli sırlar sana ayan
Saddak Mürteza Ali

Şah Hatayim vakıf oldum
Ben bu sırrı söyledim
Ta ezelden inandıramadım
Özü çürük ervaha

Miraçlama okunurken Semah da başlar. Semaha kalkanlar bir erkek bir kadın olabileceği gibi dört kişi karı-koca veya sekiz ve oniki kişiye kadar da olabilir. Miraçlama bittiğinde, semaha kalkan canlar daire şeklinde halka olurlar ve dedeye yönelerek aşıklarla birlikte dedenin duasını beklerler.

Dede duasında:

"Allah... Allah... Cümle alemi yaradan nur-ı Mutlak Ya Allah, Ya Allah, Ya Allah... Nur-ı Nübüvvet Ya Muhammed, Ya Muhammed, Ya Muhammed... Nur-ı Velayet Ya Ali, Ya Ali, Ya Ali... Ekber-i Ümmehat Hatice ve Fatıma analarımız, Hasan, Hüseyin, Zeynel, Bakır, Ca'fer, Musa, Rıza, Taki, Naki, Askeri ve Mehdi cümle imameyn, Kutbü'l-Arifin gavs-el vasılin Seyyid Muhammed Hünkar Hacı Bektaş Veli hürmetine yaptığımız ibadetler, okuduğumuz gülbanklar, semahlar ve cümle hizmetler huzur-u Bari'de kabul ola... Allah cümle kusur ve günahlarımızı bağışlaya... Doğru yoldan ayırmaya... Şeydan şerrinden, münafık mekrinden koruya... Kötülere eş etmeye... Eşimize, dostumuza, komşumuza, çocuklarımıza yeryüzündeki cümle müminlere beraber hayırlı işler hayırlı ameller hayırlı düşünceler nasib ve müyesser eyleye. Didar'ı Ali'den ve meşreb-i Hüseyin'den mahrum etmeye. Bilerek bilmeyerek yaptığımız günahlara geri döndürmeye... Semah yapan bacı ve kardaş, miraclama söyleyen zakirler hizmetlerinin pirinden şefaat bulalar. Dil bizden nefes Hünkar Hacı Bektaş Veli'den ola... Nur-ı Nebi Kerem-i Ali, gülbank-ı Muhammed Hünkar Hacı Bektaş Veli, demi Pir, Kerem-i evliya gerçek erenler demine hu..." der ve dede duasını bitirir bitirmez aşıklar kırklar semahının çalınışı ile önce semah ağırlama ile daha sonra yürüme ve hızlanma ile devam eder. Veyahut da ağırlama, karşılama ve yürüyüş ve hızlanma ile devam eder. Semah yapacak canlar önce halka olurlar, sazların havası ile canlar kol ve ayak hareketleri ile birbirlerine uygun vaziyette karşılama hareketlerine başlarlar. Sazların kıvraklaşan ahengi ile canlar coşarak onları süratle hareket etmesini sağlar. Yürüyüş sırasında kol ve ayak hareketleri bozulmaz. Yürüme ve hızlanma ile canlar bu cazibe içinde coşku ile başta dede olmak üzere ilk semaha kalkışta ayakta izlerler. Daha sonraki semahlar oturarak izlenir.

Ağırlama:

Ezel meclisinde Kırklar ceminde
Muhammet nuruna bezendi Ali
Kırklar ile bile ayinicemde
Bu aşkın sırrına özendi Ali

İlmin başı dedi kendin bilesin
Muhammed'e dedi ceme gelesin
Meydana getirdi aşkın dolusun
Kırklara şarabı sunandı Ali

Tuba ağacından aldı dört yaprak
Pençei Abaya taksim kılarak
Bir hırka ayırdı içinden erhak
Giyindi eğnine donandı Ali

Mansur kabul etti Hakkın darını
Erenlere verdi külli varını
Muhammede verdi Hak didarını
Ol nura bulandı boyandı Ali

Hu diyüp birliğe kuruldu erkan
Hakikat sürüldü dem ile devran
Semaa kalktılar cümle aşıkan
Kırk kerre meydanı dolandı Ali

"Kul Himmet" eder Hak muhabbete
Dahi yol gider mi birlikten
Mehabbeten kaçan eğri sıfata
Lanetullah dedi ilendi Ali

Karşılama:

Ali ismi dört kitapta okunur
Lailaheillallah yazılı
Zikredeni Azazilden sakınır
Lailaheillahlah yazılı

Hacı Bektaş Veli ismi dildedir
Muhammedin hup cemali güldedir
Fatma Ananın gözü yoldadır

Lailaheillallah yazılı

Hasan bahçesinin gülü açıldı
Şah Hüseyin tazelendi saçıldı
Şehit olanlara hulle biçildi
Lailaheillallah yazılı

Zeynel yaralandı akıyor kanı
Bakırın kazandı yıkandı donu
İmam Cafer elindedir erkanı
Lailaheillallah yazılı

Musayı Kazım Rızanın destine
Yüz sürelim Muhammedin postuna
Cebrailin kanadının üstüne
Lailaheillallah yazılı

Oniki İmamda saçı leyla var
Bunca aşıkların sende meyli var
Mehdinin boynunda bir hamayli var
Lailaheillallah yazılı

"Kul Himmet" üstadım dert ilacına
Yüz sürelim Muhammedin tacına
Fatma Ananın saçbağ ucuna
Lailaheillallah yazılı

Yürüyüş ve hızlanma:

Divane gönlümüz geçmez güzelden
Mihrin yereyledi tenden ya Ali
Benim arzumanım sensin ezelden
Gitmez mehabetin candan ya Ali

Canü dilden sevenlerin canısın
Aşıklara methitmenin şanısın
Noksana kalmaz mürüvvet kanısın
Geçersin günahtan kandan ya Ali

Müşkülünü halledersin dostuna
Çağırdıkça irişirsin düşküne
Kerbelada yatan imam aşkına
Şefaat umarız senden ya Ali

Nice yüzbin yıllar Kandilde durdun
Atanın belinden madere geldin
Anın için halkı gümana saldın
Bin bir dondan başgösterdin ya Ali

Tarikat içinde şemsü kamerin
Hakikat içinde zatı kemalin
İstemem Cenneti göster cemalin
"Kul Himmet" göçmezden bundan ya Ali

Ağırlama:

Muhabbet çerağın yakan Ali'dir
Aşkım didare pervane gibi
Cümle vücut içre bakan Ali'dir
Aşkın didare pervane gibi

Bağu bostanumun gülleri Ali
Öter bülbül olmuş dilleri Ali
Ders-i kudret olmuş elleri Ali
Aşkın didare pervane gibi

Al-i aba ile dost beyan olur
Kırklar dar'a durur hak ayan olur
Kemerbest olur çün üryan olur
Aşkın didare pervane gibi

Al'i aba ile dost ayan olur
Kemerbesti kuşanıp beyan olur
Kırklar dar'a durur hak uryan olur
Aşıkım didara pervane gibi

"Sefil Abdal" eder meydan Alidir
Sema eden niyaz Alidir
Erenlerin şahı Merdan Alidir
Aşıkım didara pervane gibi

Karşılama:

Dem geldi dem geldi
Al-i aba Şah geldi
Yezid'e cevr'ü cefa
Mümine iman geldi

Şah geldi şarımıza
Bugün bayramdır bize
Şahın ela gözleri
Armağan yeter bize

Eğidim gülün dalını
Har tutmuş yaprağını
Vadem gerir ölürsem
Şar örtsün toprağımı

Yürüyüş ve hızlanma:

Yürü... Yürü...
Sekahüm sırrını söyleme sakın
Sakla kulum beni saklayım seni
Cevher zatını keşfetme sakın
Sakla kulum beni saklayım seni

Elde ayağında dilde gözünde
Hakkına razı ol her bir sözünde
Canından içeri kendi özünde
Sakla kulum beni saklayım seni

Dizilmiş katara gerçekler pirler
Hakkın emri ile hakka giderler
Hakikat sırrını söyleme derler
Sakla kulum beni saklayım seni

"Genç Abdal"ım sakla beni seni sende
Hak seni saklasın can ile tende
Hak buyurdu ben sendeyim sen bende
Sakla kulum beni saklayım seni

Semah devranı bu havaların çağrılması ile son bulur. Semahçılar ve zakirdar da sıralanarak dedenin duasını beklerler. Dede şu gülbenk'i okur:

"Allah... Allah... Hayır hizmetleriniz kabul ola. Muradlarınız hasıl ola. İsteğinizi, dileğinizi Hak, Muhammed, Ali vere. Döndüğünüz semahlardan hayır hasenat göresiniz. Ebu Zerr-Gifari'nin Hazret-i Fatma'nın hüsn-ü himmeti üzerinizde ola. Aliye'i Murteza Kırklar semahına kaydede gerçeğe hu..." der. Dua bitince dar'daki canlar yere kapanarak niyaz ederek usulünce yerlerine giderek otururlar.

Cem'in Birlenmesi

Sıra "Cem Birleme"ye gelmiştir. Rehberin "Edep-erkan" demesiyle herkes diz üzeri gelir. Kadınlar ayaktadır. Bu sırada saka suyu verilecektir. Saka su dolu bir kapla "Dar'a" durarak şu tercümanı okur:

Bismillah Allah Allah...

Salavatullah-ı ya Hüseyin, Sekahum, ya Hüseyin, Selmullah-ı ya Hüseyin Cennetullah-ı ya Hüseyin;

Lanetullah-ı Yezid-en ve ala kavm-ı Yezid ve ala evlad-ı Yezid ve ala etba-ı Yezid.

Rahmetullah-ı mümin-in ve ala kavm-i mü'min ve ala evlad-ı mü'min ve ala erba-ı mü'min diyerek şu Cem Birleme deyişi söylenir:

Hep bir ağızdan
Çekelim aşkın yayın
Ceme girmesin hain
Diyelim bir ah Hüseyin
Ela gözlü vah Hüseyin
La İlahe İllallah, La İlahe İllallah, La İlahe İllallah

Şah Hüseyin
Evveli bu diyelim
Ahiri bu diyelim
Gerçekler demine Hu diyelim.
(Nakarat)

Bercemalı Muhammet Kemal-ı Hasan Hüseyin Ali ra Bülende Selavat denirken cemdekiler hep bir ağızdan "Allahümme Salli ala Seyyidina Muhammet ve ala Muhammet" diyerek selavat getirirler.

Saka elindeki kaptan önce dedeye verir ve birer yudum alarak selman halkasında bulunanlara içirir. Saka su verirken de yüksek sesle:

"Kerbela'da su su diye ser verenler aşkına
Gözüm sebil ettim oniki imam aşkına" dizesini okur. İsteyene bu dualı suyu içirir. Su içerken:

Saka Suyu Duvazı (Birincisi):

Sadhezeran lanet olsun ey münafık canına
Bir de deriz Hak buyurdu bunu senin şanına
Ümmetim dersin Peygamber'e şek getirirsin
Ali'ye, Ali'ye şeksin ne amel ahtı peymanına

Elli kere Hacca varsan devahın kabul olmaz
Arafat'ta kurban kessen kelp uğuşur kurbanına
Ey ezazül ehsanı takvimi inkar eyledin
Yuh senin fasih olan imanına

Ali hazretinden adaveti kesmedin
Yarın kimseden umarsın şefatı cümle isyanına
Lahmeke lahmi hadisine inanıp iman getirmedin
Ol zamanda kanım karışmadı kanıma

"Kul Hüseyin"im gel ha gel
Şah Merdanı sevenlerden ol
Şah bir kerem kanındır
Kalmaya cümlemiz noksanına

demesiyle dede: "Hu aşk olsun içenlere rahmet gerçeklere derim ya Ali" der ve selman halkası içindekilere dededen başlaya-

rak içebilenlere dem verilir. Cemlerde içki fazlası ile içilmez. Birer yudumluk tadılır. Erkekler dem sunar, kadınlar hiçbir zaman saki olmazlar.

Dedeler destur vererek duvazlar ve mersiyeler de okuturlar. Örnek olarak İsyani'nin aşağıdaki mersiyesini cemlerde Garip Musa soyundan, Sarıkamış Asbuğa Tekkesi dedesi (Aslen Divriği Garip Musa Tekkesi) ve son Bektaşi Halifesi, Dergah kayıtlarındaki unvanı ve adı "Hadimü'l fukara ve'l-mesakin İsmail Halife ibn Abdülaziz Halife an evladı karib Musa" olan İsmail Ağa'nın severek söylettiği, aile arasında da "Dedemizin şiiri" olarak anıldığı mersiye:

Sen Şeh-i devran İmam-ı etkiya'sın ya Hüseyn
Dertlere derman şehid-i Kerbela'sın ya Hüseyn
Cedd-i pakindir Muhammed hem odur Fahr-i rüsül
Şüphesiz sen dahi Fahr-i evliya'sın ya Hüseyn
Ümm-ü pakin Hadice maderindir Fatıme
Zade-i kudsiyye-i Fahrinnisa'sın ya Hüseyn
Validin şanında nazil oldu çünkü Hel'eta
Zübde-i Kur'an ü Fahr-i Hel'eta'sın ya Hüseyn
Mustafa Fahr-i rüsül'dür cedd-i pakin şüphesiz
Nur-u ayn-ı Mustafa vü Mürteza'sın ya Hüseyn
Dader-i valagüherdir sana kim Hulk-ır-rıza
Sen ah-i pak-i güzin-i Mücteba'sın ya Hüseyn.

Amm-ı ekberdir sana Hamza o kim Şah-ı şehid
Sen Şehid-i teşneleb der Kerbela'sın ya Hüseyn
Amm-ı pakin Ca'fer-i Tayyar'dır Şahım senin
Kerbela deştinde Şah-ı biriya'sın ya Hüseyn
Ol Muhammed Mustafa kim Şafi-i Mahşerdürür
Dedi şanında senin Ehl-i Kesa'sın ya Hüseyn
Validindir saki-i Kevser bütün mü'minlere
Bir içim su içmeden katle rızasın ya Hüseyn
Asi ümmetler şehid etti seni hiç korkmadan
Dimediler nur-u çeşm-i Mustafa'sın ya Hüseyn
Ol Yezid ibn-i Yezid'in leşlerinin ta'nına
Uğrayan serdefter-i Al-i Aba'sın ya Hüseyn
Sen Ömer Sa'd askerine hüccet itmam eyledin
Bildiler kim necl-i pak-i Mustafa'sın ya Hüseyn
Kerbela'da karşı koyan hep adu'lar bildiler

Kurretül-ayn-i Habib-i Kibriya'sın ya Hüseyn
Din-i İslamı Yezidiler ederlerdi tebah
Dini kurtarmaklığa azm-i Hüda'sın ya Hüseyn
Haşim'e düşmandı Ümmeyye o düşmanlık ile
Tiğ-i zülm-i düşmenana mübtelasın ya Hüseyn
Ol Yezid ümmetleri seni niçin etti şehid
Çünkü sen ferzend-i pak-i Mustafa'sın ya Hüseyn
Bu adavet onlara ecdaddan miras idi
Tu'me-i şemşir-i Al-i bihaya'sın ya Hüseyn
Ol habis Ümmeyye nesli dini eylerdi tebah
Sen bunu men'etmeye serden cüda'sın ya Hüseyn
Ehl-i Beyt'in Şam'a çıplak develerle gitmesin
Biliriken sen buna kalben rızasın ya Hüseyn
Can verüp Ümmet yolunda kendini kıldın şehid
Ümmet'in mahbubu Şah-ı can feda'sın ya Hüseyn
Server-i Ümmet denilse sana ey Fahr-iz ümem
Nola çünkü sen buna elbet sezasın ya Hüseyn
Yetmiş iki yoldaşınla Kerbela'da can veren
Bigüman sen Şafi-i Ruz-i cezasın ya Hüseyn
Bu fakir İsyani tutmuş dameninden sıdk ile
Hasr'de elbet Şefi-i asdıka'sın ya Hüseyn

Sofra açılması ve lokma sunulması sırasında okunan dua ve gülbengler:

Sıra lokma sunmaya gelmiştir. Sofracı tepsi içindeki ekmek ve kurban lokması ile gelerek meydan ortasında dar'a durarak şu gülbengi okur:

"Evvel Allah diyelim... Kadim Allah diyelim... Geldi Ali sofrası Hak versin biz yiyelim. Allah eyvallah gerçeğe hu" dedikten sonra dede sofra duasını yapar:

"Allah... Allah... Hayır hizmetin kabul, muradın hasıl olsun. Sofran, Kanber'in serdiği sofra olsun, gerçek erenler demine hu" der ve izin verilmesi ile gözcünün de nezaretinde cemaatın durumuna göre yer sofraları konur. Duruma göre herkes yerini alır. Destur vermeden lokmaya başlanmaz. Ayrıca dede Arapça dua da eder. Türkçe mealini alacak olursak: Kur'an İnsan Suresi Ayet 8,9: "Onlar içleri çektiği halde, yiyeceği yoksula, öksüze ve esire yedirirler. Biz sizi ancak, Allah rızası için doyuruyoruz. Biz karşılık ve teşekkür beklemiyoruz derler" ve dede "Allah... Allah... Lokma hakkına, evliya keremine, gerçekler demine... Des-

tur-u Pir, izni mürşid yürüyenin lokması yürüye gerçeğe hu" diyerek destur verir. Cemaat yemeğini yer. Yemeğin yenmesi bitince bütün cemaat iki elinin uç kısımlarını sofraya koyarak dedenin dua etmesini bekler.

Sofra duasını dede şöyle yapar: "Allah... Allah... Bu gitti ganisi gele, Hak, Muhammet, Ali bereket vere. Yiyip yedirenlere, pişirip kotaranlara, nur-ı iman ve aşk-ı şevk ola, gittiği yerlerde gam ve gusse görmeye, hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaat bula. Lokma hakkına, evliya keremine, cömertler cemine, gerçek erenler demin Allah eyvallah hu" der.

Yemekten sonra çarcı meydanı üç defa süpürür. Sembolik olarak süpürülenleri günahlarla beraber yanan ocağa döker. Süpürgesi koltuğunda dar'a durur. Dede duasında:

"Allah... Allah... Hayır hizmetinden şefaat bulasın. Seydi Ferraşın himmeti üzerinde olsun gerçeğe hu" der ve zakire üç nefes söylemesi için destur verir.

I.

Güzel aşık cevrimizi
Çekemezsin demedim mi
Bu bir rıza lokmasıdır
Yiyemezsin demedim mi

Yemeyenler kalır naçar
Gözlerinden kanlar saçar
Bu bir demdir gelir geçer
Duyamazsın demedim mi

Çıkalım meydan yerine
Girelim Ali sırrına
Canü başı Hak yoluna
Koyamazsın demedim mi

"Pir Sultan" Abdal şahımız
Hakka ulaşır yolumuz
Oniki imam katarımız
Uyamazsın demedim mi

II.

Derdim çoktur kangısına yanayım
Yine tazelendi yürek yaresi
Ben bu dertten kande derman bulayım
Meğer Şah elinden ola çaresi

Benim uzun boylu servi reftarım
Yüreğime bir ot düştü yanarım
Kıblem sensin yüzüm sana dönerim
Mihrabımdır kaşlarının arası

"Pir Sultanım" kati yüksek uçarsın
Selamsız sabahsız gelir geçersin
Aşku muhabbetten niçin kaçarsın
Böyle midir elinizin türesi

Duvazlar bitince zakirler sazlar üzerine eğilerek dar'a durup dualarını alırlar.

Dedenin duası ile cem son bulur. Arzu edenler, dededen de müsaade alınarak deyişlerle, semahla geceyi devam ettirebilirler.

Dede şu duayı yapar:

"Allah... Allah... Akşamlar hayrola. Hayırlar fethola şerler defola. Müminler şadola. Meydanlar Abad ola... Sırlar mestur ola. Hak, Muhammed, Ali erenler ceminde hizmet bezledenleri, cemde bulunan bacıları kardaşları cümle Muhibb-i Ehl-i beyt'le beraber didarlarından, katarlarından ayırma... Oniki İmam, Ondört Masum Pak, Onyedi Kemerbest'in himmetleri üzerimizde ola. Kutbü'l Arifin Gavs'el Vasilin Seyyid Muhammed Hünkar Hacı Bektaş Veli muiin ve destgirimiz ola... Üçler, beşler, yediler, kırklar ve rical-el gayb erenleri safa-nazarlarını esirgemeye. Cenab-ı Hak cümlemizi münkir-münafık şerrinden adu mekrinden hıfzı emande eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize iman, hastalarımıza şifa, borçlarımızı eda nasip eyleye. Güruhu Naciye ve zümre-i Salihin'e katılmak müyesser eyleye. Namerde muhtaç eylemeye... Vaktimiz hayır gele. Dil bizden nefes Hazret-i Pir Hünkarımız Hacı Bektaş Veli'den ola..." der ve cem dağılacağı sırada da "Allah Allah... Oturan, duran, koğsuz, gıybetsiz evine varan, yastığına baş koyup niyaz eden canların Hak erenler muradını vere, gerçeğe Hu, Allah eyvallah" der ve cem-

dekiler meydana niyaz ettikten sonra evlerine dağılırlar. Dede ile hizmet sahipleri kalır. Dışardaki bekçiler de çağrılır. Rehber sağ başa geçerek duaya dururlar. Dede duasında:

"Allah... Allah... Hizmetleriniz Hünkar Hacı Bektaş Veli Dergahı'na yazıla. Hizmetiniz kabul, muradınız hasıl ola. Allah korktuğunuzdan emin, istediğinize nail eyleye... Hizmetinde bulunduğunuz erenlerin evliyaların himmetleri sizinle beraber ola. Nur-u nebi Kerem-i Ali gerçekler demine hu..." diyerek dede ayağa kalkar, çerağı meydan ortasına getirir. Yönü dedenin oturduğu Horasan postuna gelecek şekilde diz üstü gelir. Diğer hizmet sahipleri geride ayaktadır. Dede:

"Allah... Allah...
Batın oldu Cerağı Nur-u Ahmed
Zahir oldu Şems-i Mah-ı Muhammed
Allah Eyvallah Hu dost..."

der ve çerağı söndürür. Dede hizmet sahipleri ile birlikte meydana niyaz ederek cemevinden ayrılırlar.

Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Dek Alevilik

Atatürk, Cumhuriyeti kurunca insan hakları, fikir özgürlükleri doğdu. Alevilik bir sır olmaktan, saklanmaktan kurtulup benliğini buldu. Bu bakımdan Aleviler Atatürk'e çok şey borçludur. Bu ortamda Atatürk tekkeciliği, tarikatçılığı yasaklayınca Aleviler de "O ki bizim cem cemaatımız da tarikattan sayıldı, biz de bunu yapmayız" dediler. Aslında Aleviler Kurtuluş Savaşı'nda destek sağlayarak cumhuriyetin kuruluşunda yardım etmişlerdi, huzursuzluk olmasın diye bu kararı saygı ile karşıladılar.

Sivas Kongresi dönüşü M. Kemal Paşa Ankara'ya gelirken Hacıbektaş'a uğradı. Dergah'ta Çelebi Cemalettin Efendi tekkenin kapısında karşıladı. Hemen Ankara'ya hareket etmesi gerekirken iki gün kaldı. M. Kemal, Çelebi ile memleketin geleceğini uzun uzun konuştuklarını Veliyiddin Efendi'ye anlatmış. Bu konuşmalar sırasında "Paşa hazretleri cesaretli ve basiretli iradenizle Türk milletinin düşmanı kahredeceğine inancımız sonsuzdur. Yüce Allah'ın milletimize müyesser edeceği zaferden sonra Cumhuriyetin ilanını düşünmüyor musunuz?" diye sormuş.

Mustafa Kemal bu açık yüreklilik karşısında Çelebi'ye heyecanla bakmış ve Çelebi'nin elini avucuna alarak kulağına fısıltı halinde, "O mutlu günlerin ilanına kadar aramızda kalmak kaydıyla evet, Çelebi Efendi Hazretleri" demiş.

Çelebi'nin Mustafa Kemal Paşa'yı, Ahi Edebalı'nın Osman Bey'i kabulü, Ahmet Yesevi'nin Hacı Bektaş'ı Anadolu'ya memur ettiği gibi, Çelebi de memleketin kurtuluşunu M. Kemal'in şahsında görmüştür. Ölümünden sonra kardeşi Veliyeddin Efendi 25 Nisan 1923'de yayımladığı beyannamede "Bu nasihatımı amil olmayanlar bizden değildir. Hak erenlerin onlara desteği olmaz. Tekrar beyan edeyim ki; bu milleti kurtaracak ancak Mustafa Kemal Paşa ve O'nunla beraber mukaddes vatanımızın has evlatlarıdır. Sözümden harice çıkmayınız. Sizin saadetinizi düşünenler, sizi kölelikten kurtaracak Büyük Millet Meclisi Reisi ve cümlemizin büyüğü Gazi Mustafa Kemal Paşa'dır" demiştir. Atatürk, Veliyettin Efendi'nin bu beyanatını "Ulusal bilinçlenmenin" sonucu şeklinde değerlendirerek, 6.5.1923 tarihli bir telgrafla memnuniyetini bildirmiştir. Atatürk ile Çelebi arasındaki bu sıcak ilişkiler devam etmiştir. Çelebi için Ankarada bir ev hazırlatılmış ve hizmetine de Dersim Milletvekili Mustafa (Saltuk) Bey görevlendirilmiştir.

İlk kurulan TBMM'de, Mustafa Kemal Başkan iken başkan yardımcılığına Cemalettin Çelebi'yi getirmesi ile birlikte çeşitli Alevi yörelerinden birçok Alevi-Bektaşi ileri gelenleri Meclis'e milletvekili olarak çağırması Anadolu'da Aleviler açısından önemli bir sosyal olaydır. Sadece Meclis'te değil, bürokrasi içinde milli mücadele dönemi ve Cumhuriyet'in ilan edildiği yıllarda önemli mevkilerde çok sayıda Alevi-Bektaşi kökenli insanlar görev almıştır. (Tarihçi Mete Tunçay, Mustafa Kemal'in soy olarak Rumeli Bektaşileri'nden geldiği ve gençliğinde de bu tarikatla ilgilendiğini yazar.)

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Alevilik sır olmaktan çıkıp benliğini buldu. Bu nedenle Aleviler Atatürk'e çok şey borçludur. 1921'de Çelebi Cemalettin Efendi'nin ölümü ile yerine Çelebi Veliyettin Efendi (1876-1940) geçti ve aynı desteğini devam ettirdi. Bektaşiler tekkelerin kapatılmış olmasından dolayı "O ki bizim cem ve cemaatimizi de tarikattan saydı, biz de bunu yapmayız" diyerek kısmi bir kırgınlığa düşer gibi olmuşlarsa da;

Atatürk'ün inkılapları ve hilafetin kaldırılması, onlar için idari, siyasi ve resmi din çevrelerinin baskısının bütünü ile kalkması demek olduğundan, son derece rahatlatıcı bir güven ortamı doğmuştur. Cumhuriyet ilkeleri ile Bektaşilik ilkeleri bir ve aynıdır. O halde Bektaşilere göre, Cumhuriyet'in gelişi ile tarikata ihtiyaç kalmamıştır. Çünkü amaç gerçekleşmiştir. Devir artık feraset devridir diyen dedeler posta geçecek evlatlarına; "Talibine Hu diyeceğine öküzüne he de" diyerek canla ve başla "Cumhuriyet Devrimi"nin uygulanışı sırasında yardımcı olmuşlardır. Hilafetin ve saltanatın kaldırılmasında M. Kemal en etkili desteği Aleviler'den görmüştür. Kurtuluş Savaşı sırasında Osmanlı padişahları ve onların kulu kölesi durumundaki din adamlarının kışkırtıcı fetvalarına Aleviler kulak asmadıkları gibi şeriatçıların çıkardıkları ayaklanmalarda da karşısında Alevi kitlesini buldular. Cumhuriyet'e karşı çıkarılan ayaklanmada Alevi kökenlilere rastlanmamıştır. Bu durum Alevi-Bektaşilerin, cumhuriyetçi, laik ve çağdaş demokrat olmalarından ileri gelmiştir.

Önderlik ettiği devrimci hareket padişah otokrasisi, halifelik ve sünni ortodoksluk ile giriştiği mücadele olumlu sonuç verdi ve bu kesimleri ortadan kaldırdı. Cumhuriyet'le başlayan inkılap hareketini destekleyen iki güç vardı. Birisi askerler, diğeri de Alevi-Bektaşiler'di. Alevi-Bektaşi ileri gelenlerinden dede-babalar Bektaşilik veya edebiyatı ile uğraşmak yerine, Türk inkılabının getirdiği ideoloji ile uğraşmaya başladılar. Bu arada Bektaşi edebiyatı ile ilgili bazı bilimsel incelemeler de basıldı. Bu eserlerde Bektaşiliğin eski Türk geleneklerini, eski Türk Şamanizmini barındırdığı da vurgulanıyordu. Yayınlanan eserler arasında 1924'te Besim Atalay'ın Bektaşilik ve Edebiyatı adı ile neşredilen eser önemli yer tutar. Devlet tarafından laikliğin benimsenmesi ile (1931) Bektaşilikle ilgili yayınlar da kesildi. Bir noktada Bektaşilik laik yapının yerleşmesi için gönüllü olarak inzivaya çekildi. Cumhuriyet inkılabı ile istenilen hedeflere varıldığı, bu nedenle özel bir Bektaşi felsefesi üreterek örgütlenmeye gerek olmadığı açıklanmaktaydı. Ancak, 600 yıllık bir geleneği birdenbire kesmek şüphesiz mümkün değildi. Toplum, gizliden gizliye veya zaman zaman açık olarak inançlarını devam ettirmiştir. Dergahlar kapanınca toplantılar evlere taşındı. Hacı Bektaş Veli Çelebileri ile de ilişkiler devam etti. Dergahtan icazet alanlar

kendi bölgelerinde görevlerini yaptılar. Dedeler o toplumda, cemlerde problemleri çöker ve düşkünleri kaldırır. Eğer bu problemler çözülmezse Hacıbektaş'a gelinir, bir cem kurulur ve problemler çözülürdü. 1931'den 1970 yılına kadarki dönem yarı gizlilik ve sessizlik içinde geçti. Fakat bu dönemde Sünnilik hareketsiz kalmadı. Risaleleri ile çevresinde etkin olan Said-i Nursi gibi bir düşünür yetişti. Nurculuk adı ile tarikatını yaydı ve siyaset içinde de etkin duruma geldi. Devlet tarafsız kalmadı, sünni görüşü etkin duruma getirdi ve okullarda öğretilmeye başlandı. Osmanlı'dan bu yana çeşitli isyanlara katılan ve padişahlar tarafından düşkün edilen köylerin icazetleri iptal edilince dede-babalar gidip gelmeyince, görgü cemleri de yapılmamış ve bunlar zamanla sünnileşmişlerdir. Cumhuriyet döneminde de bilgili ve saygı duyulan dedeler görgü ve sorguya katılmamış ve bunların yerini yalancı, bilgisiz ve sakta dedeler alarak halkın dede-babalığa karşı nefret duymalarına neden olmuşlardır. Bu nedenle Alevilik içinde gençler arasında yeni bir olgu ortaya çıktı. Aleviler arasında, özellikle okuyan gençler arasında aşırı sol ideolojilere temayül başladı. Bu ideolojiler yavaş yavaş Aleviliğe entegre olmaya başladı. Bu saplantılar içinde olan gençler kesinlikle Aleviliğe ihanet etmiş hissetmiyor, kendini Alevi olarak tanımlamaya devam ediyordu. Siyaset arenalarındaki sağ-sol çatışması Alevi-Sünni çatışmasına dönüşmesi ile 24-26 Aralık 1978'de Maraş katliamı, Mayıs 1980'de Çorum, Tokat ve Sivas saldırıları oldu.

1960 devriminden sonra yeni bir uyanışla Alevi ileri gelenler başta Çelebiler olmak üzere bir araya gelerek Hacıbektaş Turizm ve Tanıtma Derneği'ni kurdular. Amaç, Alevi-Bektaşi kültürünü tanıtmak ve boşlukta kalan gençleri kazanmaktı. Bu dernek İstanbul'da da bir şube açtı. Ankara, İstanbul başta olmak üzere geceler düzenlediler. İstanbul'daki gece nedeniyle bir de "Hünkar" adı ile bir dergi çıkardılar. 1964'te kurulan Turizm Derneği ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün de katkısı ile Hacıbektaş Veli Külliyesi onartıldı. 16 Ağustos 1964'ten itibaren her yıl ilçede Hacıbektaş Veli'yi anma törenleri düzenlendi. Bu şenlikler Türkiye'nin her tarafından gelen insanlarla dolup taştı. Bu geleneksel kutlama töreni her yıl tekrarlanmakta ve uluslararası anma programları içinde yer alması için çalışmalar son aşamaya gelmiştir. Törenler ve dernekleşmeyi takip eden günlerde Alevi-

ler siyasi partiler içinde yerlerini bulamadılar. Bu uyarışma yeni bir parti kurma düşüncesini ortaya çıkardı. 1966'da Türkiye Birlik Partisi'ni kurdular. 1969 seçimlerinde de parlamentoya 8 üye ile girebildiler. Koalisyonlar sırasında Adalet Partisi'ni 5 Alevi milletvekilinin desteklemesi çeşitli dedikoduların çıkmasına sebep oldu. Basın "Ali'yi de sattılar" diyerek köşe yazıları ile bu konu üzerine gitti. Üyeler arasında Çelebiler de vardı. Bu nedenle inanç duydukları dergaha karşı tepkiler büyüdü. Türkiye Birlik Partisi'nin ilk başkanı Hüseyin Balan'dı. Parti CHP ile birleşti. Alevi oy çokluğu da sol partilerde yerini aldı.

Bu gelişmeler 27 Mayıs 1960 sonrası kabul edilen Anayasa'da laik düşünce ve vicdan hürriyeti ile ilgili bölümler toplumda bazı gelişmelere neden oldu. Eşitlik başlığı ile 12. maddede: "Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz." Yine aynı anayasanın 19. maddesinde: "Herkes vicdan ve dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Kamu düzenine veya genel ahlaka veya bu amaçla çıkarılan kanunlara aykırı olmayan ibadetler, dini ayin ve törenler serbesttir. Kimse ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Din eğitim ve öğretimi, ancak kişinin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır." Asgari müştereklerde birleştirilen hükmü yer alırken, uygulamada iktidarlar Osmanlı'dan süregelen alışkanlıkla Sünni-Hanefi ahkamına göre hareket ederek, farklı düşünüşlü toplulukları baskı altına alarak, din eğitimini zorunlu hale getirerek Diyanet İşleri Başkanlığı içinde kurumlaştı. Vergisini vererek Diyanet İşleri'ne de katkıda bulunan Aleviler bu kurumlarda temsil edilmediler. Uygulanmakta olan yol, Sünni halkın içtihadı idi. Kendilerini ehl-i sünnet (ortodoks), kendilerinden olmayan Alevileri de (heteredoks) beşinci mezhep diye niteliyor, rafizi, ana-bacı tanımaz anlamında kızılbaşlıkla itham ediyorlardı. Halbuki, asırlarca Türklere medrese eğitimi aracılığı ile İslam tarihi adı altında Arapların kısır çekişmeleri okutulmuş ve Şii-Sünni çatışmasının içine sokulmuştu. Kasaba ve şehirlerde medreseler aracılığı ile Arap töresini benimseyen kimse, kendini daha dindar addediyor. Buna karşılık Türk töresini yaşayan, Türk dili ile konuşan ve ibadetini yapan topluluk yadırganıyor ve

çatışmalara neden olunuyordu. Atatürk Cumhuriyet Devrimi ile önce devleti dinden ayırmış, laiklik ilkesini benimsetmek istemesi ile bu ikiliğe son vermek istemiştir. Uygulamada ise, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Başbakanlığa bağlı bir kurum halinde kalması, diğer mezheplerin bu kurum içinde yer almaması, vicdan hürriyetinin ihlalinde kamu görevlilerinin duyarsız olması ile laik düşünce büyük ölçüde yara almıştır. Atatürk döneminde baskıdan kurtularak derin nefes alan Aleviler, sonraki iktidarların tavizci politikaları, ilkeleri ve yasaları işlemez hale getirmiş, patlamaya yönelik sosyal birikimler karşısında askeri müdahaleler olmuştur.

Bu baskılar karşısında çocuğunu okula gönderen bir veli çocuğum din dersi okumayacak diyemediği gibi 1980'den sonra din kültürü dersleri Sünni düşünce doğrultusunda zorunlu hale gelmiştir. Köylere imam yetiştirmek amacı ile İmam Hatip Okulları açılmış, mezun olanların çok azı cami imamlığında görev almıştır. Mezunlar yüksek okullara devam ettirilerek, tarikatlar aracılığı ile de desteklenerek devlet içinde kadrolaşma siyaseti güdülmüştür. Mustafa Kemal Atatürk dedeler, dervişler, şeyhler, müritler memleketi olmadığı için tekkeleri ve zaviyeleri kapatmıştır. Bugün açık ve gizli olarak tarikatlar hortlatılmış, Ticanilik, Süleymancılık ve Nurculuk gibi tarikatların yanında şeriata dayalı devlet kurmak isteyenlerin sesi yükselmeye başlamıştır. Din terörünün estirilişi ile köylerde ve kasabalarda yaşama imkanı kalmamış ve bu baskılar sonucu iç göçlerle büyük şehirlerin de nüfusu artmış ve ümmet esasına göre yönetim isteyen istismarcı partiler ve tarikatlar etkin duruma gelerek söz sahibi olmuşlardır.

Bu tavizci politika DP'nin iktidara geçişi ile hızlanmış, ezanın Arapça okunması için kanunlar çıkarılmış, Kuran kurslarının adedi artırılmış, Atatürk düşmanlığı artmış, heykellerine saldırılar olmuş, bu nedenle Atatürk'ü koruma kanunu çıkarılmıştır. Camilerde açık olarak vaazler verilmeye başlandı. Basında, sokakta, partide, camide ve Meclis'te güç olmaya başladı. Bu arada Alevileri hedef olarak yayınlar çıkmaya başladı. Seb'ül'ür Reşat dergisinin 91. sayısında, Avukat Davut Batur'un bir yazısında: "Artık yeter, elli yıldır içimizde yaşattığımız kızıl komünist kızılbaşları ya kesmeli veya sınırdışı etmeli..." ifadeli yazısına tepki

büyük olmuş, TBMM'ye konu getirildiği gibi, savcılıkça soruşturulmuştu. Böylece tek partili rejimle soluk alabilen Aleviler çok partili rejimde soluksuz kaldı. Son yıllarda Alevi köylerine cami yaptırmak, Alevi çocuklarına Sünni mezhebinin öğretilerini okutmak, Alevileri din inançlarının değiştirmeye zorlamak gibi birtakım istemler, devleti kullanarak yapıldı. Alevilerin de buna karşı direnme hareketi başladı. Bu arada Sünnilerle Aleviler arasında kanlı çatışmalar olmaya başladı. Bu eritme harekatı 27 Mayıs harekatından sonra da devam etti. Yurdumuzun en küçük kasabasından en büyük kentine kadar her yerde, tıpkı padişahlar döneminde görüldüğü üzere, ama gayri resmi olarak bir yasak sistem uygulanarak Ramazan'da oruç tutuluyor veya tutulmuyor kovuşturması başladı. Bu kovuşturma durumu yerel yönetimler aracılığı ile de kesifleşti. Ramazan ayı terör, baskı ve zorlama ayı şekline fanatik dinciler aracılığı ile getirildi. Seçimlerde siyasi rakiplerini halkın gözünde kötülemek için Alevilikle itham edilenler oldu. Örnek: 2.6.1966 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde "MP Senatör adayı Enver Eker, hakkında çıkarılan "Alevidir" söylentilerini çürütmek için dün Aksaray'da düzenlenen MP mitinginde kürsüye konuşmak için çıkarak tavşan eti yemiştir." Enver Eker bu suretle Aleviliğin yasaklamış olduğu tavşan etini yiyerek orijinal isbat örneği göstermiştir. Bu örnek Alevileri üzdüğü gibi, bugün Aleviler hakkında Sünnilerce "Ana-bacı tanımazlar, mum söndü yaparlar, kestikleri yenmez, Hıristiyan olacaklar ki Müslüman olabilsinler" gibi bu isnatları çoğaltabiliriz. Aleviler Osmanlı döneminden bu yana değişik şekildeki kıyımlarla dağ başlarına kaçtılar. Şehirlere inen ve ekonomik durumu gelişen Alevilere karşı tepkiyi belli ithamlarla göstererek harekete geçtiler. Örnek: 13 Haziran 1966'da Cumhuriyet Gazetesi'nde "Mezhepler arasındaki gerginlik devam ediyor" başlıklı haber. Herkesin anımsayacağı "Ortacı Olayları"dır. 24-26 Aralık 1978 yılında Kahramanmaraş'ta başlatılan kanlı Alevi kırımı, Mayıs 1980'de Çorum, Tokat ve Sivas'ta devam ettirildi. Bütün bu örneklerde devlet Sünnilerin yanında yer aldı. Alevilerin seslerini yükseltmeleri kendilerini savunmadan başka bir şey değildi. Bu kanlı kırımın daha vahşice olanı Sivas'ta yaşandı. 2 Temmuz 1993 günü Sivas'ta Pir Sultan Abdal etkinlikleri sırasında cuma namazından sonra camiler önünde toplanan binlerce Sünni bağnaz dinciler

sloganlarla hareket ettirilirler. Giderek saldırılar başka alanlara dağılır. Daha sonra Madımak Oteli ve kültür merkezine yönelen halk taşla, sopa ve silahla saldırır. Kültür etkinliğine gelen sanatçı, yazarlar Madımak Oteli'ne sığınırlar. Otel ateşe verilir ve 37 vatandaş burada yanarak can verir. Halbuki Sivas hem Alevilik ve hem de siyasi tarih açısından önemli bir şehrimizdir. Alevi yerleşim hattının merkezi sayılır. Aleviliğin edebiyatında, semahında, sazında, sözünde, tarih ve geleneğinde karizmatik bir adı vardır. Pir Sultan gibi eşi olmayan, Veysel ve Ali İzzet gibi benzeri az rastlanan evlatlar yetiştirmiştir. Ne yazık ki bu durum dikkate alınmıyor. Maksatlı kesimler olaylar çıkarıyor, sokağa dökülen, kırıma dönüşen olaylar Alevi'ye fatura ediliyordu. 1980 öncesinin siyasetinin 12 Eylül'de de devamı bu noktaya getirdi.

12 Eylül darbesinden sonra da Alevi köylerine cami yaptırmak askeri yönetimin adeta işlevi oldu. Sanki ülkeyi uçurumun kenarına getirip de askeri darbeye zorlayan camisi olmayan Alevi köyleri gibi. Nitekim başta Tunceli, Çorum gibi illerde cami yapılmayan köy kalmadı. Amaç Alevi'yi ibadeti ile farklı olarak tanımak yerine, zorla Sünnileştirme siyaseti uygulandı. Bu uygulamalarla devlet, Anadolu İslamlığı olan Aleviliği türlü yollarla kaldırmak, cemaatinin asimile ederek Arap gibi inanmaya zorlamak siyaseti ile rüzgar ekti. Bugün şeriatçı fırtına biçmeye hazırlanıyorsa, Anadolu'da Aleviliği yok etmeye çalışıyorsa, laikliği dinsizlik olarak niteliyorsa, Atatürk'e çirkince dil uzatarak medyayı araç yapma cesaretini gösteriyorsa, Anıtkabir'de Cumhurbaşkanı'na karşı çirkince tavrını sergileyebiliyorsa, yönetimde aciz kalan ve toplumun yapısını bilmeyenlerin siyasetinin sonucudur.

Bu boşluklardan yararlanan şeriatçı kesim devlet içinde kadrolaşmaya başladı. Eğitim Birliği Kanunu'nu hiçe sayarak resmi okullar içinde ümmet esasına göre devlet kurma siyasetini sürdürdü. Kur'an kursları aracılığı ile bu siyasetine hız verdi. 70 bine yakın camide vaazları aracılığı ile uygulamaya yöneldi. Aleviler ise dedeleri olmasına rağmen belirli bir toplanma yerleri ve maddi destekleri yoktu. Kentleşmeyle her şey değişiyordu. Alevi gençler üniversiteye gelince Alevilik'e yabancılaşılıyordu. Büyük çoğunluğu da özünden kopuyor ve benliğini kaybediyordu. Alevilik'ten koparak boşlukta kalan bu insanlar arayış içinde aşırı fi-

kirlerin etkisinde kalarak eylemlerde de öncülük ediyorlardı. Ancak, "Alevilik sönmüştür", "Alevilik kültürdür", "İslam dışıdır, Kızılbaşlık sapıklıktır, dinsizliktir" gibi ithamlar karşısında tepki göstermekle kalıyordu.

Cumhuriyet'ten sonra nefes alabilen Aleviler, çağdaş toplum oluşumunda taban oluşturdular. Tekkelerin kapatılması ile genelde bu kurumlara karşı aleyhte bir yayın kampanyası yaşandı. Bu kapsamda yalan yanlış, kasıtlı düzmece tefrikalar, sözde tekke mensuplarından, şeyhlerinden aktarma iftiralar ve ifşalar ile birtakım asılsız bilgiler de yayınlandı. Örneğin; "Bektaşiliğin İçyüzü", "Tarihe karışan Bektaşiliğin bütün esrarı", "Bir Bektaşi babasının hatıratı ve itirafları", "Bektaşiler Arasında Bir Genç Kızın Hatıratı", "Alevi'ye Nasihat", "İshak Hoca'nın Kaşif'ül Esrar" vb. bunlardandır. Bu yaklaşım günümüzde de sürmektedir. Dogma olarak bilinçaltına yerleştirilen "Kızılbaşlık", "mum söndü" gibi saçma ve asılsız öykülerin hala kültürlüyüm diyen aydınlar arasında dahi anlatıldığı biliniyor ve medya aracılığı ile de sergilendiğine tanık oluyoruz. Bunların geçmişte olmuş sanılmasında, kasıtlı yayınların ve söylentilerin etkisi büyüktür.

Bu tavırlar karşısında Alevi ileri gelenleri örgütlenmeyi düşünerek dernekler kurmaya başladılar. Aynı zamanda kimliklerinin belirlenerek Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde temsil edilmeyi de istediler. 1965'de çıkarılan 633 sayılı yasa ile Diyanet İşleri'nin yeniden düzenlenmesi istenmişse de değişen bir durum olmadı. Alevilerin ödediği vergi ile Diyanet İşleri Başkanlığı, Osmanlı'dan beri süregelen Sünni öğretiyi resmiyet içinde devam ettirdi. Bu öğretiyi resmi okullarda da zorunlu hale getirdiler. Bugün din eğitiminden yoksun milyonları bulan Alevi halkı iç göçler nedeniyle kırsal alanlardan gelerek büyük şehirlerin çevresini doldurmaya başladı. Bu şehirlerde dernekler ve vakıflar kurmaya, cemevleri ve kültür merkezleri inşa etmeye başladıllar. Bunların etkin olanı, İstanbul Göztepe-Merdivenköy Şahkulu Sultan Derneği, Gözcü Karacaahmet Sultan Derneği'dir. Yakın zamanda İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Karacaahmet Türbesi'ndeki ilave inşaata müdahalesine tepkiler büyük olmuştur. Ayrıca, Hacıbektaş'ta Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği merkez ve diğer illerde şubeleri, Ankara'da Pir Sultan Abdal Derneği ve şubeleri, İstanbul'da Semah Kültür Araştırma Vakfı açıldı. Et-

kinlikleri paneller, konferans ve eğlence geceleri şeklinde devam etmekte. Çalışmalar yurt dışına taşırıldı. Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu, Hollanda Alevi-Bektaşi Sosyal ve Kültür Dernekleri Federasyonu çalışmalarını sürdürmektedir.

SEYYİD GARİP MUSA İÇİN SÖYLENEN DEYİŞLER

Anadolu Alevilerine Dedelik eden Seyyidlerden Garip Musa'nın Divriği Güneş Tekke'deki türbesi önemli ziyaret yerlerindendir. Bu ocaktan gelenlerin, Aleviliğin ve Bektaşiliğin en üst mertebesi olan Halifeliğe ulaşmaları Divriği'deki tekkenin bir benzerini de Sarıkamış'ın Asbuğa Köyü'nde kurmaları ilginçtir. Ayrıca, Seyyid Garip Musa'nın Hızır aleyhissellamı hatırlatan ermişliği deyişlere de yansımıştır. Örnek olarak:

Kul İsmail'den:

Hey erenler sizi görmeye geldim
Sultan Garip Musa, Sultan Celalim
Dergahına yüzüm sürmeye geldim
Sultan Garip Musa, Sultan Celalim

Dediler bu imiş cihanın varı
Rum Halifesi Horasan piri
Ol Balım Sultan'ın hem yadigarı
Sultan Garip Musa, Sultan Celalim
İrşad ettin ağaları beyleri
Horasan'dan kılıç giyen zağları
Ardıç kılıcı ile böldü dağları
Sultan Garip Musa, Sultan Celalim

Cümle erden sonra nasibin alan
Tarikat ehlinin kilidin bulan
Firdevs bahçesinin bülbülü olan
Sultan Garip Musa, Sultan Celalim

Kul İsmail gördü elhamdülillah
"Ayın" "lem" yazılmış ismi arşullah
Şükür bus eyledim el hükmülillah
Sultan Garip Musa, Sultan Celalim

Eskişehir'in Mahmudiye'ye bağlı Yeşilyurt Köyü'nden Döne Sultan'ın bir deyişi:

Cennet bağının korusu
İniler aşkın arası
Oniki İmamın birisi
Pir'im Garip Musa Sultan

Meydane serilir postu
Üstüne getirir dostu
Münkirin elini kesti
Pir'im Garip Musa Sultan

Garibim nerede kaldı
Dolaşı dolaşı geldi
Bahr-ı ummanına daldı
Pir'im Garip Musa Sultan

Döne Sultan dar'a durdun
Dar'da didarının gördün
Oniki Hizmete girdin
Pir'im Garip Musa Sultan

Güneş-Tekke'de Garip Musa Türbesini ziyarete gelenlerin türbe kapısına yazılanlardan (Torunu Ali Cemal Akgün arşivinden) (İsimleri bilinmemektedir)

Yücedir dediler kapına geldim,
İndim eşiğine yüzümü sürdüm
Şu dertli serimi ben sana verdim
Derdime bir derman ya Garip Musa

Varıp ocağını ziyaret ettim
Derdimi söyledim derman diledim
Seni Garip Musa'ya havale ettim
Neylersen et diye ferman diledim

Garip Musa ulu kişi
Derde derman senden olur
Yarlığa almak büyük işi
Derde derman senden olur

Aşk eyledim geldim sana
Dua ettim yana yana
Gider oldum öbür yana
Yardım eyle Pir'im bana

Divriği köylerinde yaşadığı "Pir Sultan Abdalım" tapşırmaları ile deyişler söyleyen Aşık Halil İbrahim, piri Garip Musa'ya şöyle seslenir:

Yalnız kalmışım dağlar başında
Yetiş Garip Musa gel imdat eyle
Yalınız olduğum size malumdur
Yetiş Garip Musa gel imdat eyle

Garip Musa sen bir ulu kişisin
Ali ile Muhammed'in eşisin
Car diyende hemen sen ulaşırsın
Yetiş Garip Musa sen imdat eyle

Musa Dedem şeydullaha gidiyor
İnsan zalim olmuş pişman ediyor
Gör ki zalim kulun bize ne diyor
Yetiş Garip Musa sen imdat eyle

Musa Dedem tekkesini beklesin
Mahmut Dedem talipleri saklasın
Sizi çağıranlar mahrum kalmasın
Yetiş Garip Musa sen imdat eyle

Karasudan aşar oldu yolumuz
Gider olduk görünmüyor önümüz
Amucam uşağı kaldı yalınız
Yetiş Garip Musa sen imdat eyle

Karakuş donunda kendi göründü
Geldi ırmak kenarında oturdu
Pir Sultan Abdalım işini bitirdi
Yetiş Garip Musa sen imdat eyle

(Kutluay Erdoğan'dan bir deyiş. Çalıp söyleyene aşk ola.)

Yaradanım Yüce Allah
Şefaatım Resulullah
Yeseviden icazetim
Köseviden rehberim var
Aliiim, Alim, Aliiim Alim
Hünkar Hacı Bektaş Velim

Sofram, tacım, şalvarımla
Ali'den kalma kuşağımla
Güvercin donunda geldim
Anadolu diyarına
Aliiim, Alim, Aliiim Alim
Hünkar Hacı Bektaş Velim

Kartal doğan şahinlerle
Karşıladı Erenlerim
Alperenim ermişlerim
Tahta kılıçlı dervişlerim
Horasan'dan gelmişlerim
Aliiim, Alim, Aliiim Alim
Hünkar Hacı Bektaş Velim
Anadolum Anadolum
Karahöyük oldu yolum
Kadıncık Anam, Kutlu Meleğim
Fatma Nuriyem Ulu Analarım
Aliiim, Alim, Aliiim Alim

Hünkar Hacı Bektaş Velim

Sırrın verdi Kutlu Meleğe
Senden medet senden müğret
Hünkar sırrın açıkladı
Yurdun bekçisi senden deyu
Aliiim, Alim, Aliiim Alim
Hünkar Hacı Bektaş Velim

Anadolu'ya Kaymakam
Oldu ekber evladın
Mürsel Balim, Resul Balim
Yol evladı, bel evladı
Aliiim, Alim, Aliiim Alim
Hünkar Hacı Bektaş Velim

Belden geldi, yoldan geldi
Fesadı toplumu böldü
Muhabbetin nasib aldı
Benlik güden dar'da kaldı
Aliiim, Alim, Aliiim Alim
Hünkar Hacı Bektaş Velim

Balım Sultan geldi ile
Töre koydu ele güne
Bektaşilik oldu ayan
Türkçe yazdı her okuyan
Aliiim, Alim, Aliiim Alim
Hünkar Hacı Bektaş Velim

Sırrı idi "Cumhuriyet"
Töresince ilkeleri
Eline, diline, beline dedi
Ruhsat verdi Hünkar O'na
Aliiim, Alim, Aliiim Alim
Hünkar Hacı Bektaş Velim
Türkiyem elim (İl'im) dedi
Türkçemdir dilim dedi

Milletimdir belim dedi
Sahip oldu "Edeb"iyle
Aliiim, Alim, Aliiim Alim
Hünkar Hacı Bektaş Velim

Atatürk'le başlatıldı.
Inkılabı yaşatıldı
Işık tuttu Hünkar O'na
Ebedi payidar kalacak dedi
Aliiim, Alim, Aliiim Alim
Hünkar Hacı Bektaş Velim

"Kutlu" söyler bu sözleri
Yol Muhammed Ali'nindir
Üçler yediler kırklar dedi.
Hak Muhammed Ali'nindir
Aliiim, Alim, Aliiim Alim
Hünkar Hacı Bektaş Velim

Merkezi (bazı illerde şubeleri var) Hacı Bektaş Dernekleri Merkezi, Semah Kültür ve Araştırma Vakfı faaliyetlerini devam ettirmektedir.

Süreli olarak, Pir Sultan Abdal Kültür Dergisi, Akkav, Nefes, Cem, Kervan dergileri ile Yurtta Birlik, Gönüllerin Sesi gazeteleri de yayınlanmaktadır. Can ve Ant Yayınevleri de birçok telif eser yayınlamıştır. Nitekim bugünün toplumunda Alevi-Bektaşilik hala büyük bir ilgi odağı olma konumunu sürdürmektedir. Son beş yıl içinde 200 civarında Alevilik ve Bektaşilik konulu kitabın yayınlanmış olması bu ilginin Alevi-Bektaşiliğin canlı bir biçimde yaşandığının en açık kanıtıdır.